

SAVONIA

Tekniikka

Palopäällystön koulutus

OPINNÄYTETYÖ

HYBRIDISODANKÄYNNIN HAASTEET PELASTUSTOIMEN
VARAUTUMISELLE

Anna Ahola

14.4.2016 *J. Kangas*

SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULU - TEKNIikka, KUOPIO

Koulutusohjelma

Palopäälylystön koulutusohjelma

Tekijä

Anna Ahola

Työn nimi

Hybridisodankäynnin haasteet pelastustoimen varautumiselle

Työn laji

Päiväys

Sivumäärä

Opinnäytetyö

12.4.2016

80+1

Työn valvoja

Yrityksen yhdyshenkilö

yliopettaja Johanna Franzen

valmiuspäällikkö Joni Henttu

Yritys

Etelä-Karjalan pelastuslaitos

Tiivistelmä

Hybridisodankäynnissä perinteiset ja nykyaikaiset sodankäynnin elementit yhdistyvät innovatiivisesti. Siinä vihollisen keskeisenä tavoitteena on pyrkiä lamauttamaan vastapuolen yhteiskuntakriittiset toiminnot omien poliittisten päämääriensä saavuttamiseksi. Varautumisvelvollisuutensa myötä pelastustoimen on huomioitava toiminnassaan sodankäynnin muuttuneet uhkakuvat. Pelastustoimella onkin keskeinen rooli Suomen sisäisen turvallisuuden ylläpitäjänä.

Tämän opinnäytetyöraportin tutkimusaiheena oli hybridisodankäynnin vaikutukset pelastustoimen toimintaympäristöön. Opinnäytetyöraportin tavoitteeksi tarkentui nykymuotoisen sodankäynnin pelastustoimelle asettamien varautumisen suorituskykyvaatimusten ja muita erityishaasteiden tarkastelu. Raportti tukee osaltaan Itä-Suomen pelastuslaitosten varautumisen tilannetta kartoittavaa ja kehittäväää m2016-hanketta. Kirjallisuuskatsaus sekä useiden avainhenkilöiden haastattelut luovat raportin teoriapohjan perustan. Hybridisodankäyntiä todellisena ilmiönä havainnollistavat kaksi esimerkkitapausta, joista toinen koostuu vain viranomaiskäyttöön tarkoitettusta materiaalista ja on näin ollen salassapidettävä. Aihepiiriä ei aikaisemmin juurikaan ole käsitelty pelastusalan näkökulmasta.

Hybridisodankäynti asettaa selkeitä vaatimuksia pelastuslaitosten varautumiselle. Suomalaisen yhteiskunnan turvallisuutta voidaan heikentää merkittävästi jo pelkästään sähköriippuvuutta hyväksikäyttämällä. Pelastuslaitosten tulisi turvata oman toimintansa jatkuvuus sähkönjakelun häiriöissä riittäväällä varavoimalla ja varaviestijärjestelmien avulla. Myös järjestelmien tietoturva on huolehdittava. Lisäksi tärkeimmät päätökset on tehtävä vain todennetun tiedon perustella. Tämä raportti on apuväline muuttuneiden sodankäynnin uhkakuvien tunnistamisessa, ymmärtämisessä ja pelastustoimen varautumisen kehittämistyössä.

Avainsanat

hybridisodankäynti, varautuminen, suorituskyky

Luottamuksellisuus

osittain salassa pidettävä

SAVONIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES		
Degree Programme		
Fire Officer (Engineer)		
Author		
Anna Ahola		
Title of Project		
The challenges of preparedness of the rescue services caused by hybrid warfare		
Type of Project	Date	Pages
Final project	12th April 2016	80+1
Academic Supervisor	Company Supervisor	
Mrs. Johanna Franzen, Head Instructor	Mr. Joni Henttu, Chief of Preparedness	
Company		
South Karelia Rescue Department		
Abstract		
<p>Hybrid warfare is a combination of both conventional and modern features of warfare mixed creatively together. By the main goal of hybrid warfare, the most prior functions of a certain society are disabled by the enemy. The rescue services of Finland is an important supporter of the internal security of the nation, including both civil protection and the critical functions of the Finnish society.</p> <p>The objective of this final project was to survey the influence of hybrid warfare on the field of rescue services and to map the main challenges of preparedness of the rescue services caused by modern or hybrid warfare. The solutions and operational models for the challenges are the responsibility of rescue departments and not introduced in this report. This report supports partly the aims of the Project m2016, which is aimed to map the level of preparedness of the rescue departments of Eastern Finland. The theoretical basis of the project consists of a literature survey and interviews of persons with expert knowledge. To establish hybrid warfare as an actual phenomenon, two case studies are presented of which the second one is for the use of the authorities only. It should be mentioned that studies of hybrid warfare from the viewpoint of the rescue services are very rare.</p> <p>As a conclusion it can be stated that a threat of hybrid warfare sets some obvious requirements for the preparedness of the rescue departments. One of the main vulnerabilities of the Finnish society is the dependency on electricity, and therefore, securing the continuity of their own functions should be prioritized at rescue departments. Also, the concern for potential data security threats must be taken into account. The most important decisions made should only be based on facts to avoid spread of disinformation. By the most important point, the continuity of the operational functions of the rescue services must be ascertained under any safety circumstances. This report helps to recognize and understand the altered characteristics of warfare when improving the preparedness work of the rescue departments.</p>		
Keywords		
hybrid warfare, preparedness, capacity		
Confidentiality		
partially confidential		

SISÄLTÖ

KÄSITTEET.....	5
1 JOHDANTO.....	6
2 SODANKÄYNNIN MUUTOS.....	9
3 HYBRIDISODANKÄYNNIN KÄSITE JA KONSEPTI.....	11
3.1 Termien käytöstä.....	12
3.2 Hybridisodankäynnille ominaiset tunnuspiirteet.....	14
3.3 Hybridisodankäynnin kohteina Itä-Ukraina ja Krimin niemimaa.....	21
4 PELASTUSLAITOSTEN VARAUTUMISEN VELVOITTEET JA UUDET HAASTEET	26
4.1 Pelastuslain mukaiset tehtävät sekä varautumisen velvoitteet pelastuslaitoksille	26
4.2 Valmiuslain mukaiset toimivaltuudet pelastustoimelle	29
4.3 Pelastuslaitosten varautumistehtävät ja varautumisen uudet vaatimukset.....	32
5 HYBRIDISODANKÄYNTI JA PELASTUSTOIMI.....	38
5.1 Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen toimintaympäristö	38
5.2 Esimerkkiskenaario hybridisodankäynnistä Suomessa	41
5.3 Seurannaisvaikutukset uhkamallin toteuduttua.....	49
5.4 Huomioita Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen varautumisesta	49
6 HYBRIDIVAIKUTUKSEN TORJUMINEN.....	50
7 POHDINTA.....	59
7.1 Yhteenveto varautumisen haasteista.....	60
7.2 Sodankäynti ei loppunut 1990-luvulle.....	62
7.3 Mahdolliset jatkotutkimusaiheet	63
LÄHTEET	65
Liitteet	71

KÄSITTEET

Hybridisodankäynti

Useiden perinteisen ja epäsäännöllisen sodankäynnin menetelmien yhdisteleminen luovalla ja ennalta-arvaamattomasti siten, että tavanomaiset ”sodan säännöt” eivät välttämättä päde. Keskeisiä teemoja kyberulottuvuus ja ei-fyysisten keinojen hyödyntäminen.

Hybridivaikuttaminen

Vastapuoleen vaikuttaminen hybridisodankäynnin keinoin (ks. *hybridisodankäynti*) siten, että vaikuttamiseen ei välttämättä sisälly sodankäynnillistä ulottuvuutta.

Informaatisodankäynti

Sodankäyntiä informaatio-operaatioiden avulla. Keskeistä tiedon avulla vaikuttaminen muun muassa propagandan ja muun (dis-/)informaation avulla. Kyberulottuvuudessa toimiminen keskeistä.

Kyberuhka

Kybertoimintaympäristöön kohdistuva tietoturvahaka, joka toteutuessaan vaarantaa tietojärjestelmän oikean ja tarkoituksenmukaisen toiminnan (Kyberuhka 2016).

Perinteinen sodankäynti

Valtiollisten toimijoiden välinen sodankäynti, jossa vastapuolten toimintamallit ja tarkoitusperät ovat usein edes jollain tasolla tiedossa ja ennalta-arvattavissa.

Nykyaikainen (moderni) sodankäynti

Sodankäyntiä, jossa hyödynnetään modernia teknologiaa ja asymmetrisen sodankäynnin keinoja.

1 JOHDANTO

Teknologian kehittyminen ja digitalisaatio ovat nousseet merkittävimiksi globaaleiksi ilmiöiksi viime vuosikymmenten aikana. Myös sodankäynnin saralla teknisen kasvun tuomat edut – kuten nopea tiedonsiirto ja erilaisten etätoimintojen käyttö – mahdollistavat lukuisia uusia aluevaltauksia. Modernin ja älykkään sodankäynnin uusi taistelukenttä sijaitseekin niin kutsutussa ”kybermaailmassa” eli tietoverkoissa. Kybervaikuttamisen ohella myös perinteiset sotilaallisen vaikuttamisen keinot ovat yhä käytössä. Lakisääteisestä varautumisvelvollisuudestaan johtuen pelastustoimen on perinteisten varautumiskäsitystensä ohella syytä tiedostaa modernin sodankäynnin luonne sekä sen mahdolliset seurannaisvaikutukset pelastustoimelle.

”Sota ja tapa käydä sotaa muuttuvat ajan myötä. Sodankäynti heijastaa aina sen hetkistä yhteiskunnan kehitysvaihetta.”

– Jarno Limnell 15.7.2014 (Hybridi-sodankäyntiä Ukrainassa 2014)

Nykyaikaisen sodankäynnin taktiikassa vastapuoleen pyritään vaikuttamaan erilaisten poliittisten, taloudellisten ja sotilaallisten painostuskeinojen avulla. Kyberulottuvuus toimii tässäkin valtionrajat ylittävän toiminnan välikappaleena. Tietoyhteiskunnan kriittisimpien toimintojen rapautuessa vastapuolen on huomattavasti helpompi saavuttaa omat poliittiset päämääränsä. Mikäli edellä mainitut keinot eivät riitä, politiikka voidaan jatkaa sotilaallisella voimalla. Nykyaikaiselle sodankäynnille tyypillinen vaikuttaminen voi kuitenkin tapahtua täysin ilman perinteiseksi koettua fyysistä iskuvaikuttamisen kohdistuessa lähinnä yhteiskunnan aineettomaan pääomaan. (Suomen kansallinen riskiarvio 2015, 27–28.) Muiden viranomaisorganisaatioiden tavoin myös pelastustoimi hyödyntää toiminnassaan erilaisia, pitkälti sähköiseen tietoliikenteeseen ja tietoverkkoihin tukeutuvia johtamis- ja viestijärjestelmiä. Mikäli pelastuslaitosten tehokasta toimintaa häiritään tai estetään näihin järjestelmiin kohdistuvilla kyberhyökkäyksillä, on sillä vääjäämättä vaikutus myös yhteiskunnan jatkuvuuteen. Kansalaisten kokeman turvallisuudentunteen heikentyessä kärsii myös maan henkinen kriisinsietokyky. Tämä tekee pelastuslaitoksista hybridisodankäynnin näkökulmasta potentiaalisia haitallisen vaikuttamisen kohteita.

Tutkimuskysymys:

Miten nykyinen hybridisodankäynti vaikuttaisi pelastuslaitoksen toimintaympäristöön?

Tutkimuskysymyksen asettamisen jälkeen opinnäytetyöraportin pääasialliseksi tavoitteeksi tarkentui pelastustoimen varautumisen uusien haasteiden tarkastelu sellaisessa uhkamallissa, jossa Suomeen kohdistuvassa sotilaallisessa vaikuttamisessa hyödynnetään hybridisodankäynnin keinovalikoimaa. Raportin tavoitteena on niin ikään selventää hybridisodankäynnin ja –vaikuttamisen käsitteitä sekä näiden asemaa sotapoliittisen vaikuttamisen välineinä. Raportti rajataan käsittelemään 2010-luvun sodankäynnin uhkakuva suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa pelastustoimi on keskeinen turvallisuustoimija. Kvalitatiivisen tutkimuksen taustalla käytetään kirjallisuusmateriaalia ja avainhenkilöiden haastattelututkimusta. Tehtyjen havaintojen pohjalta esitetään eräitä johtopäätelmiä ja muita huomioita liittyen pelastustoimen varautumisen nykyajan haasteisiin sekä vastataan asetettuun tutkimuskysymykseen (katso luku 7). Tämä opinnäytetyöraportti tarjoaa sodankäynnin muutoksen myötä uusia ajatusmalleja pelastuslaitosten varautumiselle. Loppujen lopuksi uusiin varautumisen haasteisiin vastaaminen on kuitenkin kiinni kunkin pelastuslaitoksen varautumistyöskentelystä.

Käsiteltävä aihe on pelastustoimen kannalta ajankohtainen. Viime vuosina Suomessa on uutisoitu jonkin verran sodankäynnin muutoksesta. Aktiivisina keskustelijoina ovat toimineet lähinnä puolustusvoimien kantahenkilöstöön kuuluvat, mutta vähitellen myös tavallisten kansalaisten mielenkiinto asiaa kohtaan on herännyt. Eri viranomaisorganisaatioissa (pelastustoimi mukaan lukien) luultavimmin tiedostetaan mahdollisuus, että Suomeen saatetaan kohdistaa hybridivaikuttamisen keinoja. Näitä voivat olla esimerkiksi tiedustelu sekä pyrkimys disinformaation levittämiseen. Hybridisodankäynnin aihepiirin kokonaiskuva lienee vielä jokseenkin tuntematon, sitä ei toistaiseksi ole laajasti käsitelty näiden organisaatioiden näkökulmista käsin. Tämän vuoksi aiheen käsittely pelastustoimenkin näkökulmasta on haastavaa. Niin ikään selkeiden verrokkikohteiden puuttuessa modernin sodankäynnin todennäköisiä seurannaisvaikutuksia pelastustoimeen voidaan vain arvailla.

Erääksi suomalaisen yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista on määritelty maan sisäinen turvallisuus, jonka ylläpitäjänä pelastustoimella on keskeinen rooli. Pelastuslaitosten velvollisuudesta varautua toimintansa jatkamiseen myös poikkeusoloissa on säädetty pelastuslaissa sekä Geneven yleissopimuksissa. Nämä seikat toimivat perusteluina pelastustoimen näkökulmasta tapahtuvalle hybridisodankäynnin tarkastelulle. Tässä raportissa *nykyaikaisen (modernin) sodankäynnin* käsitettä käytetään tietyin ehdoin synonyyminä useita sotilaallisen vaikuttamisen keinoja hyödyntävälle *hybridisodankäynnille*. Puhuttaessa haitallisesta vaikuttamisesta, johon ei välttämättä sisälly sodankäynnillistä ulottuvuutta, käytetään termiä *hybridivaikuttaminen*.

Raportin alussa selvennetään hybridisodankäynnin keskeisimpiä tunnuspiirteitä. Aihepiiriä tarkastellaan esimerkkitapauksen avulla, jossa käsitellään Ukrainan valtioon viime vuosina kohdistettua hybridivaikuttamista. Tämän jälkeen raportissa keskitytään tarkastelemaan pelastustoimen toimintaympäristöä, kuten normaali- ja poikkeusolojen toimintaa säätelevää lakiperustaa. Sittemmin hybridisodankäynnin tunnuspiirteitä ja pelastustoimen toimintaympäristöä peilataan fiktiiviseen hybridisodankäynnin skenaarioon Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen alueella. Skenaarion myötä tarkastellaan kyseisen pelastuslaitoksen varautumisen haasteita nykyaikaisiin uhkakuviin verrattuna. Pohjois-Karjalan pelastuslaitosta käsittelevä esimerkkitapaus perustuu suojaustason IV (käyttö rajoitettu) mukaiseen viranomaismateriaaliin. Tämän vuoksi opinnäytetyön alaluvut 5.3 ja 5.4 eivät ole julkisia (julkisuuslaki 621/1999, 24.1 §:n kohdat 7, 8, 10). Muut opinnäytetyöraportin osat ovat julkisia.

Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen yhteyshenkilönä toimii valmiuspäällikkö Markus Viitaniemi. Opinnäytetyön taustavaikuttajana puolestaan on Itä-Suomen pelastuslaitosten varautumisen tilannetta kartoittava m2016-hankeryhmä. Hankkeen puolesta yhteyshenkilönä toimii Etelä-Karjalan pelastuslaitoksen valmiuspäällikkö Joni Henttu.

2 SODANKÄYNNIN MUUTOS

Suomalaisten käsitys sodankäynnistä perustuu pitkälti viimeisiin Suomessa käytyihin sotiin 1930–40-luvuilla (talvisota, jatkosota, Lapin sota) (kuva 1). Sodankäynnin peruskaava olikin kohtalaisen selkeä toisen maailmansodan aikakautena. Luonnollisesti vieraan valtion hyökätessä Suomea puolustettiin. Vastapuoli kohdisti hyökkäyksensä pääasiallisesti Suomen asevoimia kohtaan ja vain satunnaisesti siviiliväestöön. Suomi joutui tuolloin kuitenkin taipumaan ylivoiman edessä, mikä johti aluemenetyksiin ja toisaalta yritykseen vallata menetetyt alueet takaisin (Luettelo Suomen historian sodista 2014). Tuohon aikaan sodankäynnin taktiikka tukeutui pitkälti ajatukseen voimien keskittämisestä. Vastapuolen toiminnan tarkoitusperät eivät liioin jääneet kenellekään epäselväksi. Tiedettiin myös, mistä ilmansuunnasta käsin vihollinen luultavimmin hyökkää.

Kuva 1. Vihollisen pudottamista palopommeista ja fosforipalloista syttyi eräs taloista tuleen Nurmoilassa. Kuvassa palokunta sammutustöissä. (Kuva Aunio, 1942)

Kansainvälisellä tasolla sotaa käytiin varsin fyysisellä tavalla aina viime vuosikymmeneen saakka. Tuolloin ensimmäisen fyysisen iskun myötä sodan tiedettiin alkaneen. (Linnell ja Salenius-Pasternak 2015.) Ilmapommituksilla pyrittiin aiheuttamaan vastapuolelle mahdollisimman suuret henkilö- ja materiatappiot. Myös Suomessa sota-aika ilmapommituksineen piti niin ikään palokunnat kiireisinä. Organisoituneiden palokuntien roolin kasvaessa niiden merkitys myös väestönsuojelullisena organisaationa alkoi vähitellen muodostua.

Viime vuosikymmenten myötä globaalin yhteiskunnan eri alojen (kuten talouden, liikenteen, energiantuotannon ja teknologian) kehitys on edennyt nopein harppauksin. Globalisaatio ja sen myötä alkunsa saanut valtava tekninen kasvu on havaittavissa myös sodankäynnin osa-alueella, joka onkin nykyään varsin erilainen verrattuna 1940-lukuun. Informaatioteknologian kehitys on nähtävissä sodankäynnissä sovellettavien tekniikoiden ja taktiikoiden nopeina edistysaskeleina. Varsinkin digitaalisten järjestelmien kehittyminen on huomattavaa, sovellettiin uudenlaisia menettelytapoja sitten oman maaperän puolustamiseen tai hyökättäessä naapurivaltion alueelle. Nykyaikaisessa sodankäynnissä useat valtiot kykenevätkin hyödyntämään ansiokkaasti ja laaja-alaisesti modernia teknologiaa omien sotapoliittisten tavoitteidensa saavuttamiseksi.

Sodankäynnissä hyödynnetään nykyään siis alati kasvavan informaatioteknologian osa-alueita. Tämä ohella muun muassa talouden, informaation ja disinformaation sekä diplomatian hyödyntäminen kuuluu enenevässä määrin 2010-luvun sodankäynnin keinovalikoimaan ja pelikenttään. Yhä edelleen sodankäyntiin kuuluu myös perinteisten sotilaallisten menetelmien hyödyntäminen. Niitä kuitenkin hyödynnetään hieman eri tavalla ja erilaisissa mittasuhteissa kuin ennen. Kun yhdistellään uusia ja vanhoja sodankäynnin menettelytapoja, on tuloksena moniulotteinen sodankäynti, joka on luonteeltaan aikaisempaa ennalta-arvaamattomampaa, nopeampaa ja efektiivisempää. Pitkälti kyse on myös verettömästä sodankäynnistä. Tämä ei kuitenkaan vähennä fyysisen sodankäynnin merkitystä ulkopoliittisena vaikuttamisen keinona – tai toisaalta lisää sodankäynnin oikeutusta.

3 HYBRIDISODANKÄYNNIN KÄSITE JA KONSEPTI

Sanan hybridi (engl. *hybrid*, lat. *hybrida*) alkuperäinen biologinen merkitys kuvastaa yhden tai useamman asian risteymää (Online etymology dictionary 2015). Nykyään hybridi-etuliite ilmentää myös niitä alati teknistyvän maailman innovaatioita ja sovelluksia, joihin liittyy olennaisesti luova systeemien keskenään yhdisteleminen – esimerkkinä mainittakoon kahta eri voimanlähdettä hyödyntävät hybridiautot. Sodankäynnissä hybridi-etuliitteellä kuvaillaan ennen kaikkea sotilaallisen vaikuttamisen eri osa-alueiden yhdistelyä uusin ja innovatiivisin keinoin. *Hybridisodankäynnissä* perinteiset sodankäynnin menetelmät yhdistyvät uudenslaisiin ja epäsäännöllisiin sotilaallisen vaikuttamisen keinoihin. *Perinteinen sodankäynti* kuvastaa maailmanhistorian näkökulmasta tavallisiksi koettuja sodankäynnin muotoja: fyysisiä iskuja ja diplomatiata on käytetty politiikan jatkeena vuosikymmenten ajan. *Uusilla sodankäynnin menetelmillä* viitataan tässä yhteydessä pitkälti sodankäynnin totuttujen kaavojen rikkomiseen: sodankäynnin epäsäännöllisyys terrorismin ja tunnuksettomien taistelijoitten myötä poikkeaa paljon perinteiseksi koetusta sodankäynnistä. Nyky-yhteiskunnan tietoteknisen kehityksen takia sodankäynnin keinovalikoima on niin ikään monipuolistunut merkittävästi. Tietoverkoissa tapahtuva rikollisuus sekä propagandan tehokas levittäminen Internetin välityksellä luovat sodankäynnille täysin uuden ulottuvuuden. Sodankäynnissä tekniikan kehitysasteet ovat viimeisten vuosikymmenten aikana johtaneet niin sanottuun elektroniseen kilpavarusteluun.

Hybridisodankäynti ei itsessään ole mikään tietty sodankäynnin muoto, vaan termi kuvastaa pikemminkin nykyajan sotien ja konfliktien moniulotteisuutta (Hybridisodankäynnin käsitteestä 2015, 1). Erityistä on kuitenkin se, että hybridisodankäynnissä poliittisten päämäärien saavuttaminen ei välttämättä edellytä laajoja fyysisiä iskuja – toisin kuin esimerkiksi sodankäynti toisen maailmansodan aikaisissa konflikteissa. Sodankäynnissä fyysinen vaikuttaminen on edelleen yleistä, mutta toiminta on osittain siirtynyt fyysisestä maailmasta kyberulottuvuuteen. (Limnell 2014b.) Haitallinen toiminta kybermaailmassa on tehokasta yhteiskunnan kasvavan sähköriippuvuuden takia. Niin sanotuilla kyberhyökkäyksillä pyritään romuttamaan yhteiskunnan sähköisiin toimintoihin perustuvia palveluja ja toimintoja. Näitä ovat esimerkiksi sähkön- ja vedenjakelu, pankkien maksuliikenne sekä tele- ja tietoverkkojen

toiminta. Mikäli nämä toiminnot lamaantuvat, vaikutus yhteiskunnan toimivuuteen sekä väestön henkiseen kriisinsietokykyyn on ilmeinen. Juuri tämänkaltaista tilannetta hybridisodankäynnissä tavoitellaan.

Tässä opinnäytetyöraportissa käytetään termiä *hybridisodankäynti* kuvailtaessa nykyajan moniulotteista ja ennalta-arvaamatonta sodankäyntiä sekä siihen liittyviä erityispiirteitä ja – ilmiöitä. Termi on ponnahtanut entistä laajemman yleisön tietoisuuteen eräiden viimeaikaisten konfliktien myötä: näihin keskitytään tarkemmin tämän raportin myöhemmissä luvuissa. Käsitteellä *nykyaikainen (moderni) sodankäynti* puolestaan ilmennetään yleisellä tasolla sellaista sodankäyntiä, jossa hyödynnetään modernia teknologiaa ja asymmetrisen sodankäynnin menetelmiä (katso sivu 15). Kahta edellä mainittua käsitettä voidaan tietyllä varauksella pitää toistensa synonyymeinä – kuitenkin jokaisen nykyaikana käytävän sodan ja konfliktin ei välttämättä katsota olevan hybridisodankäyntiä.

Hybridivaikuttamisella sen sijaan kuvaillaan vastapuoleen (valtio tai muu toimija) kohdistettujen epäsäännöllisten, ennalta-arvaamattomien ja haitallisten vaikuttamispyrkimysten yhdistelmää. Olevasta kirjallisuudesta on hankalaa löytää täsmällistä eroa hybridisodankäynnin ja hybridivaikuttamisen käsitteiden välillä. Hybridivaikuttamisen voidaan ajatella olevan niin sanotusti lievempi ilmaisu hybridisodankäynnistä, sillä käsitteeseen ei välttämättä sisälly sodankäynnillistä ulottuvuutta. Hybridivaikuttaminen voi myös ilmentää sellaista hybridisodankäynnissä käytettävien vaikuttamisen keinojen yhdistelmää, joka lopullisesti erottaa hybridisodankäynnin toisaalta sekä perinteisestä että nykyaikaisesta sodankäynnistä. (Hybridisodankäynnin käsitteestä 2015, 1).

3.1 Termien käytöstä

Useat puolustusvoimien kantahenkilöstöön kuuluvat puhuvat yleisesti hybridisodankäynnistä, ja täsmällisesti käytettynä käsite onkin omiaan kuvastamaan nykyajalle tyyppillistä sodankäyntiä. Myös media käyttää edellisissä kappaleissa

mainittuja termejä enenevissä määrin. Näiden syiden vuoksi hybridisodankäynnin käsitteen käyttö on perusteltua myös tässä opinnäytetyöraportissa, vaikka termin itsessään voidaan katsoa olevan hieman epätarkka moniulotteisuuden takia. Tässä kontekstissa hybridisodankäynnin käsitettä käytetään myös osittain rinnakkain nykyaikaisen (modernin) sodankäynnin termin kanssa. Koska raportissa lähestytään kyseistä aihealuetta pääasiassa pelastustoimen näkökulmasta, ei liene tarpeellista tehdä liiallisen tarkkaa erottelua näiden kahden käsitteen välillä.

Hybridisodankäynnin termin käyttö ei kaikilta osin saa puolelleen kiistatonta kannatusta. Useissa kirjallisissa lähteissä ilmenneiden arvioiden mukaan minkä tahansa sodankäynnin voidaan katsoa luonteeltaan olevan hybridisodankäyntiä, mikäli sodankäynnissä hyödynnettäviä taktisia tai teknisiä menettelytapoja on useampi kuin yksi. Tämä johtaa kritiikkiin, jonka mukaan hybridisodankäynnin käsite väheksyy nykymuotoisen, moniulotteisen sodankäynnin todellista laajuutta ja vaikuttavuutta. Toiseksi, puolustusvoimien tutkimuslaitoksen laatimassa tutkimuskatsauksessa viitataan yhdysvaltalaisen valvontaelin GAO:n (Government Accountability Office) selostukseen, jonka mukaan hybridisodankäynnin tarkka määrittely saattaisi poissulkea jonkin olennaisen, toistaiseksi tuntemattoman sotilaallisen vaikuttamisen keinon (Hybridisodankäyntiä Ukrainassa 2014, 1). Selvyiden vuoksi tästäkin huolimatta lienee tarpeellista määritellä hybridisodankäynnin keskeisimmät pääkohdat sekä rajapinnat, jotta aihepiirin ymmärtäminen esimerkiksi pelastustoimen näkökulmasta on mahdollista.

Kuten aikaisemmin todettiin, nykymuotoisen sodankäynnin pelikenttä todellakin on hyvin moniulotteinen. Pitää varmasti paikkaansa, että sille lienee mahdotonta antaa kaiken kattavaa määritelmää. Kuitenkin tässä käyttöyhteydessä käsite *hybridisodankäynti* lienee perustelluin. Nykymuotoista sodankäyntiä on kaikesta huolimatta kuvattava jollain ilmaisulla, jotta sen erottaminen esimerkiksi perinteisestä sotilaallisesta vaikuttamisesta on mahdollista. Toisaalta tulee kuitenkin muistaa, että hybridisodankäynti ilmiönä ei ole uusi – onhan aina sodassa hyödynnetty jokaista käyttökelpoista menetelmää ja näiden yhdistelmiä poliittisia päämääriä tavoiteltaessa. Oikeastaan ainoa uusi asia onkin hybridisodankäynnin käsitteen käytön laajeneminen aikaisempaa suuremman yleisön tietoisuuteen viime vuosien aikana.

3.2 Hybridisodankäynnille ominaiset tunnuspiirteet

On tärkeää tunnistaa hybridisodankäynnin ominaispiirteet sekä keskeisimmät periaatteet, jotta kyetään arvioimaan sen vaikuttavuutta pelastustoimen alueiden toimintaan. Tämän kannalta on tarkoituksenmukaista tehdä syvällisempi katsaus olennaisimmista aihepiiriin liittyvistä seikoista. Ymmärtämällä hybridisodankäynnin viitekehys kyetään havaitsemaan myös aihealueen kannalta olennaiset rajapinnat pelastustoimen kanssa.

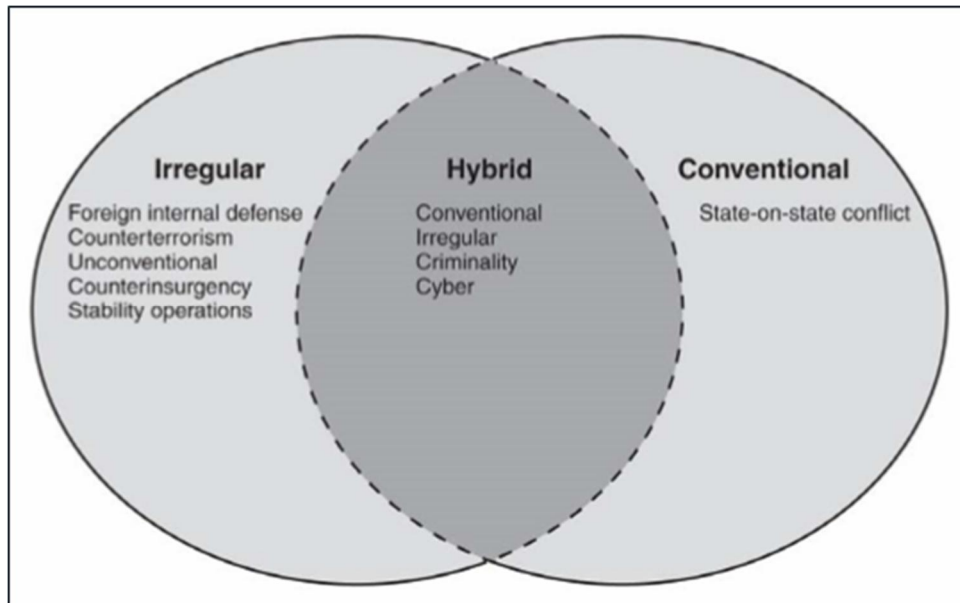
Sodankäynnin historiassa hybridisodankäynnin käsite on ollut käytössä jo pitkään, mutta ensimmäistä kertaa se sai osakseen laajaa huomiota Ukrainan sodan myötä. Toimintamallina hybridisodankäynti on siis vanha, mutta muun muassa teknologian kehitys on laajentanut sodankäynnin vaikutuskeinojen valikoimaa. Laajentunut repertuaari ei kuitenkaan tarkoita sitä, että perinteinen sotilaallisen voimankäytön uhkamalli olisi jollain tavoin vanhentunut. Käsitteenä hybridisodankäynti ei siis poissulje aikaisempia sotilaallisen, poliittisen ja taloudellisen vaikuttamisen keinoja. (Hybridisodankäynnin käsitteestä 2015, 4.) Se vain merkitsee sitä, että nykyaikana sodankäynti kattaa entistäkin laajemman kokonaisuuden yhteiskunnan kuin yksilönkin tasolla, kun huomioidaan kyberulottuvuuden mukanaan tuomat haasteet.

Tässä alaluvussa on eritelty, selitetty ja havainnollistettu hybridisodankäynnin keskeisimpiä menetelmiä sekä muita olennaisia tunnuspiirteitä. Kokonaiskuvan saamiseksi lukijan lienee tarpeen huomioida näiden menetelmien keskinäisiä riippuvuuksia, sillä osa menetelmistä liittyy hyvinkin kiinteästi toisiinsa (kuten asymmetrinen sota - separatistien käyttö). Seuraavaksi lueteltu keinovalikoima ei luultavimmin kata kaikkia hybridisodankäynnin (tai hybridivaikuttamisen) ominaispiirteitä. Listausten kuitenkin riittänee antamaan tarpeeksi osviittaa aihepiirin tarkasteluun pelastustoimen näkökulmasta. On selvää, että osa näistä hybridisodankäynnille ja -vaikuttamiselle tyypillistä ominaispiirteistä vaikuttaa toteutuessaan selkeästi enemmän pelastuslaitosten toimintaan kuin toiset.

Sodan ja rauhan välimaaston hämärtyminen. Toisen maailmansodan aikaan sota katsottiin alkaneeksi ensimmäisten konkreettisten sotatoimien myötä. Vastustaja saattoi yllättää, mutta sotapoliittiset tarkoitukset jäivät harvoin epäselviksi. Vastapuolten väliset rintamalinjat kyettiin tuolloin piirtämään selkeästi kartalle. Tämänkaltainen käsitys sodankäynnistä on useilla suomalaisilla vielä nykyäänkin. Sen sijaan hybridisotaa ei varsinaisesti julisteta, vaan se alkaa useimmiten huomaamatta. Hybridisodankäynnille ominaista on usein osapuolten tietoinen toiminta eräänlaisella ”harmaalla alueella”. Esimerkkejä tästä ovat anonyymi toiminta kybermaailmassa sekä ei-valtiollisten toimijoiden osallisuus ja hyödyntäminen eli asymmetrinen sodankäynti. (Suomi hybridisodankäynnin kohteena 2015, 1.) Harmaalla alueella toimiminen tarkoittaa tietoista epäselvyyden luomista sodankäyntiin. Näin ollen on haasteellista määritellä, onko tietty valtio varsinaisessa sotatilassa vai ei. Tällainen kehitys oli havaittavissa Ukrainan kohdalla, kun Ukrainan ja Venäjän poliittisessa ilmapiirissä tapahtui vaivihkaa nopea muutos. Tilanne eskaloitui itäisessä Ukrainassa ensin konfliktiksi ja sittemmin sodaksi länsimaiden vasta kohottaessa katsetaan maan suuntaan. Missään vaiheessa yksikään konfliktin osapuolista (separatistiryhmittymät huomioiden) ei varsinaisesti julistanut sotaa Ukrainaa vastaan. Harmaalla alueella toimiminen kuvastaakin hyvin poliittisesti painostavan ilmapiirin laatua ennen tilanteen kärjistymistä. Lopuksi mainittakoon, että hybridisodankäynti ei välttämättä missään vaiheessa johda laajamittaiseen aseelliseen hyökkäykseen, mutta tämäkin skenaario on mahdollinen – kuten Ukrainan tapauksessa voidaan havaita.

Perinteisen (konventionaalisen) ja epätavanomaisen sodankäynnin välisen rajan hämärtyminen. Hybridisodankäynnissä perinteisiä sodankäynnin keinoja yhdistellään epätavanomaisiin toimintamuotoihin innovatiivisella tavalla. Perinteinen sodankäynti kuvastaa tavanomaiseksi koettua sodankäyntiä, jossa useat valtiolliset toimijat hyödyntävät asevoimiaan esimerkiksi aluevaltauksia tavoitellessaan. Epätavanomaisessa sodankäynnissä ei-valtiolliset (kuten separatistiset) ja valtiolliset toimijat kamppailevat väkivaltaisesti keskenään muun muassa oman laillisen asemansa vakiinnuttamisesta. Sekä perinteisen että epätavanomaisen sodankäynnin toimintamuotojen yhdisteleminen on esimerkki hybridivaikuttamisesta. (Linnéll 2014b: Hybridisodankäynnin käsitteestä 2015, 1.) Tämänkaltainen toiminta luo sodankäyntiin omat muuttujansa: ennen vastapuolen identiteetti yleensä kyettiin varmasti tunnistamaan. Nykyajan konflikteissa

ei aina ole selvää, palveleeko tietty ei-valtiollinen toimija menettelyllään tarkoituksenmukaisesti jonkin valtiollisen toimijan tarkoitusperiä. Edellä kuvatun kaltainen toiminta yhdistettynä kybermaailmassa tapahtuvaan vaikuttamiseen luo sodankäynnille niin sanotun ”hybridi-ulottuvuuden” (kuva 2).

Kuva 2. Hybridisodankäynnin käsite. Kuva 10.9.2010 US. Government Accountability Office (GAO). (Hybrid warfare 2010.)

Kohdemaan heikkouksien hyödyntäminen. Hybridisodankäyntiä käyvä valtio (tai muu toimija) voi pyrkiä kartoittamaan kohteensa strategisia, poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja infrastruktuuriin kytkeytyviä heikkouksia. Tämän voidaan katsoa olevan eräänlainen hybridisodankäynnin ”valmisteluvaihe”. Toimijan tavoitteena on pyrkiä hyödyntämään kohteensa haavoittuvuuksia omien poliittisten tarkoitusperiensä saavuttamiseksi. Esimerkiksi Ukrainassa hybridisodankäyntiä harjoittavalle Venäjälle maiden väliset tiiviit taloudelliset ja sosiaaliset riippuvuussuhteet ovat pitkälti olleet etu. (Rác 2015, 58.) Niitä hyödyntämällä poliittinen asetelma kääntyi väistämättä Venäjän eduksi.

Piirteitä asymmetrisestä sodankäynnistä. Kadetti Kalle Santaharju luonnehtii pro gradu –tutkielmassaan (2007, 15.) asymmetrisellä sodankäynnillä asetelmaa, jossa sodan

osapuolet ovat erivahvaisessa asetelmassa keskenään. Erivahvuisuus voi koskea esimerkiksi miesvahvuutta tai joukkojen aseellista voimakkuutta. Asymmetrisessä sodankäynnissä ei liioin voida tarkasti tietää, mistä vihollinen iskee ja millaisia toimia siltä on odotettavissa. Esimerkkinä asymmetrisestä sodankäynnistä voidaan pitää ennalta- arvaamatonta terrori-iskua, joka rikkoo odotetun sodankäynnin kaavan tehden asetelmasta (taistelukenttä) epäsäännöllisen eli asymmetrisen.

Epävakauden luominen kohteeseen. Hybridisodankäynnissä kohdealueelle pyritään luomaan turvaton ilmapiiri. Toiminnan tavoitteena on muun muassa heikentää alueella oleskelevien henkistä kriisinsietokykyä ja toisaalta maan puolustuskykyä. Keinoja tähän ovat muun muassa informaatiovaikuttaminen, rajalliset fyysiset iskut sekä sotilaallinen voimannäyttö (Limnell 2014b) sekä jo aiemmin mainittu kohdemaan heikkouksista hyötyminen.

Ei-fyysisten keinojen käyttö. Poliittisten päämäärien tavoittelu käyttämällä taloudellisia, poliittisia ja muita ei-fyysisiä toimintoja (katso alemmat kohdat) ovat olennaisia vaikuttamisen keinoja hybridisodankäynnissä. Poliittiset tavoitteet pyritään saavuttamaan enenevässä määrin ilman väkivaltaa ja laajaa asevoimien käyttöä. (Suomi hybridisodankäynnin kohteena 2015.) Tämänkaltaisen toiminnan on havaittu olevan erityisen tehokas vaikuttamisen väline nykymuotoisessa sodankäynnissä. Ei-fyysiset toimenpiteet turvaavat pitkälti haitalliseen operointiin tele- ja tietoverkoissa.

Taloudellinen painostus. Hybridisodankäynnin keinovalikoimaan voi kuulua muun muassa valtiollisten osapuolten kohdalla maiden välisen tuonnin/viennin katkaiseminen, tuotteiden merkittävä hinnankorotus tai vaikkapa kehitysavun lopettaminen.

Kyberuhkat. Tietoliikenteen ja tietojärjestelmien vakavia häiriöitä niin sanotussa ”kybermaailmassa” kutsutaan kyberuhkiksi. Tämän kaltaisen tietoturvahukan toteutuessa järjestelmän oikea ja tarkoituksenmukainen toiminta on vaarassa. Kun tahallinen häirintä kohdistetaan esimerkiksi sähkönjakelujärjestelmään, yhteiskunnan toiminnot voivat lamaantua pitkäksikin aikaa. Erilaisten etätoimintojen käyttöönotto on

lisännyt kyseisen uhkamallin todennäköisyyttä. (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 9.)

Informaatio-operaatiot, propaganda. Informaation avulla vaikuttaminen on tehokas sodankäynnin muoto. Sekä oikealla että väärällä tiedolla on mahdollista vaikuttaa yleiseen mielipideilmastoon niin maan kansalaisten, hallinnon kuin muunkin avainhenkilöstön keskuudessa. Informaation avulla kyetään vahvistamaan toimijan omaa identiteettiä ja toisaalta valta-asemaa suhteessa muihin. Sosiaalisen median ja muutoinkin Internetin myötä tiedonkulku on huomattavasti aiempaa nopeampaa. (Limnéll 2014a.) Näin ollen suuren ihmismassan mielipiteiden muodostumiseen on mahdollista vaikuttaa nopeasti, tehokkaasti, vaivattomasti sekä anonyymisti.

Teknologian kehityskululla on myös omat varjopuolensa. Väärän informaation levittämistä lienee mahdotonta täysin kontrolloida. Sitä tekevät niin yksityiset henkilöt kuin (länsimaistenkin) valtioiden hallitukset. On täysin mahdollista ja jopa todennäköistä, että informaatiovaikuttaminen jossain vaiheessa koskee myös pelastustoimen toimintaa. Tämä voi tapahtua joko suoraan tai välillisesti, vaikkei varsinaisesta sotatilasta olisikaan kyse. Informaatiovaikuttaminen voi ilmetä esimerkiksi tuntemattoman tahon tahallisenä väärän tiedon levittämisenä, millä on hankaloittava vaikutus pelastuslaitosten toimintaan.

Tämänkaltainen ajatusmalli saattaa tuntua pelastustoimen näkökulmasta jokseenkin abstraktilta. Sotatieteiden tohtori Jarno Limnéll (2014a) kuitenkin antaa esimerkin informaatiovaikuttamisen esiintymisestä: Limnéllin mukaan sosiaalisessa mediassa Venäjää avoimesti kritisoineet tahot ovat saaneet osakseen suoraa uhkauksia. Välttyäkseen informaatiovaikuttamisen haitoilta pelastuslaitostenkin on tärkeää suunnata toimintansa siten, että esimerkiksi tärkeät ratkaisut perustetaan ainoastaan varmistettuihin faktoihin. Luotettavaltakin tuntuva uutinen voi kaikesta huolimatta olla virheellinen. Informaatiovaikutuksen torjuminen on huomioitava etenkin silloin, mikäli

pelastuslaitosten tilannekuvajärjestelmien kehittymisen myötä kenen tahansa on mahdollista osallistua tilannekuvan rakentamiseen tiettyä väylää pitkin.

” - tieto on valtaa, ja taho, joka kykenee vaikuttamaan tietoon ja ihmisten ajatteluun käyttää merkittävää valtaa. Se, joka pääsee määrittämään totuutta, voittaa.”

– Jarno Linnéll 20.6.2014 (Elämme informaatio sodan keskellä 2014)

Tunnuksettomien asevoimien käyttö sekä separatistisen väestön hyödyntäminen.

Sotilasuniformuun kuuluvat yleensä erilaiset sotilastunnukset ja –merkit sotilaan kansalaisuudesta riippumatta. Näistä käy ilmi sotilaan edustama organisaatio, joka yleensä on kunkin maan asevoimat. Hybridisodankäynnissä tunnusten käytöstä kuitenkin saatetaan pidättäytyä tarkoituksena aiheuttaa epäselvyyttä esimerkiksi operaation tarkoituksesta (kuva 3). Näin kävi esimerkiksi Ukrainan kohdalla Venäjän lähetettyä konfliktialueelle tunnuksettomia ”vihreitä miehiä” (Ukraina 2016).

Kuva 3. Venäjämielisiä, tunnuksettomia sotilaita laivastotukikohdan edustalla Ukrainan Krimillä. Alkuperäinen kuva: EPA. All Over Press. (Ovaskainen 2014.)

Ukrainan sotaa hybridisodankäynnin ilmentäjänä tarkastellaan seuraavassa alaluvussa. Kuitenkin Ukrainan kohdalla Venäjän keskeiseksi taktiikaksi on tunnistettu paikallisen, Venäjä-mielisen separatistisen väestön hyödyntäminen. Venäjän on arvioitu käyvän Ukrainassa niin kutsuttua ”sijaissotaa” (Sippola 2014). Tämä tarkoittaa sitä, että Venäjä on osittain ulkoistanut sodankäyntinsä Ukrainan hallituksen vastaisille ryhmittymille pidättäytyen omien sotilaidensa käytöstä. Näin ollen Venäjän oli aluksi mahdollista kiistää osallisuutensa Ukrainan tapahtumiin. Koska Venäjän joukkojen olemassaoloa Ukrainan alueella ei kiistatta voitu osoittaa, ei voitu liioin todeta Venäjän käyvän sotaa Ukrainaa vastaan. Tämä tarkoittaa käytännössä jo aiemmin mainittua ei-valtiollisten tahojen hyödyntämistä, mikä on merkki asymmetrisestä sodankäynnistä. Hybridisodankäynnille tyypillisesti tämänkaltainen toiminta hämärtää sodan ja rauhan välistä rajaa. Tyypillistä onkin, ettei tämänkaltaista sotilaallista vaikuttamista pääsääntöisesti kyetä varmasti osoittamaan esimerkiksi tietyn valtiollisen toimijan suorittamaksi.

Muut keinot. Hybridisodankäynnin käsitteen tarkkaa määrittelyä ei pidetä suotavana, sillä määrittely saattaa rajata jonkin, aikaisemmin tunnistamattoman sodankäynnin keinon pois. Näiden ”muiden keinojen” eli hybridisodankäynnissä esiintyvien mahdollisten muuttujien rooli on tunnistettava.

Muuta. Edellä lueteltiin erilaisia modernin (hybridi)sodankäynnin tunnuspiirteitä. Kuten voidaan havaita, hybridisodankäynnissä aineettomien keinojen käyttö on hyvinkin tavanomaista. Usein niitä hyödynnetään pitkälti ennen mahdollista fyysistä iskua ja siten ”varsinaista” sotaa. Siispä esimerkiksi informaation avulla vaikuttaminen, taloudellinen painostus ja sotilaallinen voimannäyttö saattavat jatkua kuukausiakin, ennen kuin kohdemaassa on havaittavissa kovinkaan konkreettisia seurannaisvaikutuksia. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vastapuolta vahingoittamaan tarkoitetut toimenpiteet valitaan niin, etteivät nämä operaatiot yksittäin tai yhdisteltyinä täytä sotatilan määritelmän kriteerejä. Eri osapuolten välisessä ulkopoliittisessa ilmapiirissä on kuitenkin havaittavissa selkeä muutos. Esimerkiksi perinteinen diplomatia on tehokas vaikuttamisen keino. Sen avulla vastapuolta voidaan painostaa taipumaan tiettyihin

poliittisiin päätöksiin siten, että tehdyt päätökset ovat painostavan osapuolen tarkoitusperien kannalta suotuisia.

Juuri edellä mainittujen seikkojen myötä onkin sangen vaikea arvioida, milloin hybridivaikutuksen kohteena oleva maa on varsinaisessa sotatilassa. Sodankäynnin kehitys ja uudenlainen suuntaus on havaittavissa useissa, viimeisten vuosien aikana eri puolilla maailmaa käydyissä konflikteissa ja sodissa. Krimin niemimaan tilannetta sekä Itä-Ukrainan sotaa käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa osoituksena hybridisodankäynnin olemassaolosta. Tyypillisinä esimerkkitapauksina on pidetty myös muun muassa taimilissien toimintaa Sri Lankan sisällissodassa (2006–2009) sekä Hizbollahin toimia Libanonin sodassa (2006) (Halminen 2014).

3.3 Hybridisodankäynnin kohteina Itä-Ukraina ja Krimin niemimaa

Ajatus hybridisodankäynnistä ja hybridivaikuttamisen keinoista saattaa vaikuttaa ensi alkuun hankalalta ja epähavainnolliselta. Käsitteiden perusajatus on kuitenkin loppujen lopuksi suhteellisen yksinkertainen. Hybridisodankäyntiä todellisena ilmiönä havainnollistaa seuraava konkreettinen esimerkki.

Ukrainan sotapoliittinen tilanne on muuttunut radikaalisti viime vuosien (2013–2015) aikana. Alun alkaen hybridisodankäynnin termi nousi yleiseen tietoisuuteen juurikin Ukrainan tapahtumien myötä. Maailmanpolitiikan tasolla on sittemmin yleisesti todettu Venäjän federaation kohdistavan erilaisia hybridivaikuttamisen keinoja Ukrainan valtiota kohtaan. Venäjän ilmeinen tarkoitus on ollut epävakauttaa Ukrainan keskeistä yhteiskuntajärjestystä. Seuraavassa kuvauksessa on selostettu lyhyesti Ukrainaa koetelleet tapahtumaketjut. Hybridisodankäyntiin viittaavat piirteet on tekstissä osoitettu *kursiivilla*.

Ukraina. Alun perin Ukraina (kuva 4) itsenäistyi vuonna 1991 Neuvostoliiton romahtamisen myötä. Maassa asuu yhä suuri venäjänkielinen vähemmistö, jonka asemasta nykyinen Venäjän federaatio tuntuu pitkälti kantavan huolta. Jo noin kahden ja

puolen vuoden ajan länsimaita on puhuttanut alati epävakamman Ukrainan valtion sotapoliittinen tilanne. Kriisi puhkesi marraskuun 2013 tapahtumien myötä, kun Ukrainan presidentti Viktor Janukovyč ei hyväksynyt Euroopan Unionin kanssa aiottua vapaakauppasopimusta. Presidentti Janukovyčia ja Ukrainan hallitusta syytettiin tuolloin muun muassa korruptiosta ja *alvistumisesta Venäjän painotuksen alle*. Lopulta tilanne johti yhteenottoon mielenosoittajien ja paikallisen poliisin välillä, minkä seurauksena yli 70 ihmistä kuoli maan pääkaupungissa Kiovassa.

Kuva 4. Kartta Ukrainasta ja Krimin niemimaasta. Kuva: Yle Uutisgraafiikka. (Raivio 2014.)

Protestit levisivät pian myös Kiovan kaupungin ulkopuolella. Sekä Euroopan Unioni että Venäjä pyrkivät löytämään omanlaisensa ratkaisut konfliktiin. Viktor Janukovyč erotettiin presidentinvirastaan, minkä jälkeen valtaan nousi maan oppositio. Tämän seurauksena konflikti rauhoittui toistaiseksi. Kiista maan suhteista Venäjään kuitenkin jatkui. Kiovan uutta hallitusta protestoidakseen *Venäjä-mieliset aseistautuneet kapinalliset* valtasivat useita julkisia rakennuksia Krimin pääkaupungissa Simferopolissa. Lopulta kapinallisryhmien päämääräksi nousi Krimin niemimaan liittäminen osaksi Venäjää. Kiovassa hallinto pyrki epätoivoisesti säilyttämään Ukrainan valtion kansallisesti riippumattomana. (Ukraina 2016.)

Venäjän federaatio miehitti Krimin niemimaan helmikuussa 2014 tukeakseen Venäjämielisten kapinallisten toimintaa. Ukrainan tuore hallitus piti Krimin miehitystä sodanjulistuksena, mikä johti konfliktiin Itä-Ukrainassa. (Ukrainan vallankumous 2014.) Venäjä puolestaan perustelee yhä toimintaansa *maan erityisellä roolilla* entisen Neuvostoliiton alueella. Suuri osa maan johdosta sekä kansalaisista kokeekin, että Venäjän velvollisuuksiin lukeutuu muiden valtioiden alueella asuvan venäjänkielisen vähemmistön turvallisuuden takaaminen – ja toisaalta muutoinkin maan etujen puolustaminen. (Saari 2014, 21.) Krimin niemimaan miehitys tuomittiin laajasti myös kansainvälisellä tasolla.

Krimin niemimaan liittämistä osaksi Venäjää järjestettiin aatteen puolesta *väitettyyn murskavoittoon* päätynyt kansanäänestys. Maaliskuussa 2014 pidettyä äänestystä ei koskaan tunnustettu kansainvälisellä tasolla. Huhtikuussa 2014 kriisi jatkui edelleen Donetskin ja Luhanskin alueiden yhteenotoissa, joissa Venäjämielisten kapinallisten vastapuolella seisoivat Ukrainan armeijan ja ukrainalaisnationalistien joukot. Venäjä lähetti paikalle *tunnuksettomia sotilaita*, niin kutsuttuja ”vihreitä miehiä”. (Ukraina 2016.) Toukokuussa 2014 järjestettyjen uusien presidentinvaalien myötä valtaan nousi Petro Poroshenko. Pian tämän jälkeen uusi hallitus kohdisti *iskun* kapinallisiin Luhanskin ja Donetskin alueilla. Samalla Venäjä *kiistää* tiukasti sotilasliitto Naton ja Ukrainan hallituksen syytteet Venäjämielisten kapinallisten tukemisesta. 17.7.2014 Malaysian Airlinesin *matkustajakone ammuttiin alas* Ukrainassa Venäjän vastaisen raja-alueen lähistöllä. Koneita ampunutta tahoa ei ole vielä kukaan varmuudella tunnistettu. Venäjä käytti veto-oikeuttaan Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvostossa estäen riippumattoman onnettomuustutkinnan matkustajakoneen alas ampumisesta. Syyskuussa 2014 Ukraina, Venäjä ja Venäjämieliset kapinalliset pääsivät vähäksi aikaa yhteisymmärrykseen solmiessaan rauhansopimuksen, jota sittemmin rikottiin useaan otteeseen. (Ukraina 2016.)

Johtopäätelmät. Kevään 2014 vallankumouksen jälkeen Ukrainan uuden hallituksen toiminta estettiin pitkälti hybridisodankäynnin keinoin. Näin ollen uusi hallitus ei kyennyt vastustamaan Krimin niemimaan liittämistä Venäjään. Venäjä ei koskaan kunnolla myöntänyt osallisuuttaan Ukrainan tapahtumiin. Tapahtumia siivittivät kaiken aikaa niin

Ukrainan kun Venäjän valtioiden levittämä *disinformaatio*. Kapinallisten toimet saivat osakseen paljon huomiota muun muassa *talouden, diplomatian ja median osalta*. Samanaikaisesti Venäjä *järjesti joukkojaan* Ukrainan vastaisella rajallaan. Venäjän harjoittamaa *diplomatiaa* ja *uutisointia* Ukrainan tapahtumista sekä toisaalta venäläissotilaiden tehokkaasti koordinoitua ja *ennalta-arvaamatonta toimintaa* voidaan pitää merkkeinä hybridisodankäynnistä. Ajatusta tukee myös Venäjä-mielisten kapinallisten osallisuus konfliktin kulussa. (Rácz 2015, 58–61.)

Krimin niemimaan valtaamisesta oli Venäjälle etua. Pienen maantieteellisen edun ohella Venäjä pääsee toteuttamaan ideologiaansa venäjänkielisen vähemmistön aseman turvaamisesta kaikin käytettävissä olevin keinoin. Tärkein syy Venäjän toiminnalle oli kuitenkin estää mahdollisen Naton sotilastukikohdan sijoittaminen Krimin niemimaalle opposition noustua valtaan (Ukraina 2016). Koska Ukraina ei ole Euroopan Unionin tai sotilasliitto Naton jäsenvaltio, länsimaiden osalta tilanteeseen reagoiminen jäi pitkälti länsivaltioiden edustajiston paheksuntaan ja talouspakotteiden asettamiseen Venäjän valtiota kohtaan. (Hybridi-sodankäyntiä Ukrainassa 2014). Venäjä vastasi länsimaiden pakotteisiin ulkomaalaisten elintarvikkeiden tuontikielloilla. Kaiken kaikkiaan Ukrainan tapahtumien seurauksena 9100 ihmistä kuoli ja ainakin 1,5 miljoonaa ukrainalaista on paennut sotaa naapurimaihin. (Toivonen 2015.)

Konfliktin myötä keskustelu hybridisodankäynnin käsitteestä sai alkunsa sotilasliitto Naton pääsihteeri Anders Fogh Rasmussenin johdolla heinäkuussa 2014. Tuolloin Rasmussen nosti puheessaan esille Venäjän suorittamat *sotilaalliset peiteoperaatiot* Ukrainassa ja erityisesti Krimin niemimaalla. Rasmussen selitti tulkitsevansa tämänkaltaiset toimenpiteet Venäjän *pyrkimyksinä heikentää Ukrainaa taloudellisella ja poliittisella saralla*. Aiheuttamalla epävakautta varsinkin Itä-Ukrainassa Venäjä kykeni kontrolloimaan kyseistä aluetta. Tällaista toimintaa Rasmussen nimitti lausunnossaan hybridisodankäynniksi. Rasmussenin tuolloin esittämän näkemyksen mukaan hybridisodankäynti koostuu innovatiivisesta yhdistelmästä perinteisiä sotilaallisen vaikuttamisen keinoja sekä nykyaikaisia, kehittyneempiä operaatiomalleja. Nykyään tämä kuvaus on yleistynyt tavanomaisimpana hybridisodankäynnin määritelmänä.

Rasmussenin mukaan hybridisodankäyntiin puuttuminen on välttämätöntä Euroopan rauhan säilyttämiseksi. (Aro 2014.)

Sotatieteiden tohtori Jarno Limnéllin mukaan Ukrainan tapauksessa eräs käytetyistä hybridisodankäynnin keinoista on *sotatoimien ulkoistaminen* valtionhallinnon ulkopuoliselle ryhmittymälle – Ukrainan tapauksessa niin kutsutuille separatisteille. Separatistiryhmän (tai kapinallisten) pääasiallisena tavoitteena on Itä-Ukrainan irrottaminen maan hallituksen alaisuudesta. Limnéllin termein toimiminen ”*sodan kynnyksen alapuolella*” sekä tilanteen *nopea eskaloituminen* ja *epämääräisyys* ovat sallineet Venäjän liittää Krimin niemimaan federaatioonsa *ilman varsinaisia sotatoimenpiteitä*. Erään näkökulman mukaan Venäjän hybridivaikuttaminen Ukrainassa oli mahdollista johtuen maiden pitkän yhteisen historian takia. Tämän vuoksi maiden välille oli ehtinyt muodostua tiiviit sosiaaliset ja taloudelliset riippuvuussuhteet (Rác 2015, 58). Näistä riippuvuussuhteista Venäjä on jatkuvasti pyrkinyt hyötymään.

On huomionarvoista nostaa tässä yhteydessä esille Ukrainassa vallitsevat olosuhteet, sillä kyseessä on maantieteellisesti Suomelle erittäin läheinen vertailukohde. Ukrainan tapaan myös Suomella on pitkä yhteinen historia Venäjän kanssa. Näin ollen aihe luonnollisesti herättää suomalaisissa keskustelua. Tilanteen kehitystä ja sodankäynnin muutosta Ukrainassa ja muissa sotaa käyvissä maissa on seurattava, jotta vastaavaan osataan varautua ennalta myös Suomessa. Ukrainan tapaus osoittaa, ettei sodankäynti kosketa pelkästään kehittyviä maita ja muita maanosia kuin Eurooppaa. Kyse ei ole sodalla pelottelusta tai sen lietsomisesta, vaan silmien avaamisesta Euroopan muuttuneeseen poliittiseen ilmapiiriin. Niin kuin kaikilla länsimaisen yhteiskunnan osa-alueilla, myös sodankäynnin saralla on pysyttävä kehityksen siivellä sekä pystyttävä vastaamaan tästä muutoksesta aiheutuneisiin turvallisuushaasteisiin.

4 PELASTUSLAITOSTEN VARAUTUMISEN VELVOITTEET JA UUDET HAASTEET

Ajatus Suomesta sotatilassa voi tuntua lähestulkoon mahdottomalta vuosikymmenten rauhanajan jälkeen. Läheisen vertailukohteen puuttuessa voi olla myös haasteellista ymmärtää hybridisodankäynnin luultavimmat seurannaisvaikutukset alueellisille pelastuslaitoksille. Seuraava pääluke käsittelee erään pelastuslaitoksen toiminnassa mahdollisesti esiintyviä haasteita sotatilannetta koskevien poikkeusolojen alla. Ensin on kuitenkin luotava katsaus pelastustoimen tavanomaiseen, normaaliolojen aikaiseen toimintaympäristöön. Tässä pääluvussa tarkastellaankin niitä pelastustoimen toimintoja, joiden jatkuvuudesta tulee varmistaa myös poikkeusolojen aikana.

4.1 Pelastuslain mukaiset tehtävät sekä varautumisen velvoitteet pelastuslaitoksille

Valtakunnallisesti Suomi on jaettu 22 alueelliseen pelastuslaitokseen. Pelastuslaki (29.4.2011/379) säätelee ensisijaisesti pelastustoimen ja sitä kautta jokaisen 22 pelastuslaitoksen toimintaa Suomessa. Pelastuslaki asettaa pelastuslaitosten toiminnalle päätavoitteet ja antaa näin ollen valtakunnallisen linjauksen Suomen pelastustoimen järjestämisestä. Pelastuslakia täydennetään lukuisilla ohjeilla. Niiden avulla pelastuslakia tulkitaan siten, että lain asettamat velvoitteet täyttyvät ja Suomessa on tehokas ja toimiva pelastustoimi. Pelastuslain ohella useat eri toimijat (kuten sisäministeriö ja aluehallintovirastot) suuntaavat osaltaan pelastustoimen palveluja. Eräitä keskeisiä pelastustoimea tukevia dokumentteja ovat muun muassa *Pelastustoimen strategia* (SM) ja pelastuslaitosten laatimat alueelliset *palvelutasopäätökset*. Pelastuslain ohella myös eräissä muissa laeissa säädetään pelastustoimea koskevista velvoitteista.

Tämän lain tavoitteena on parantaa ihmisten turvallisuutta ja vähentää onnettomuuksia. Lain tavoitteena on myös, että onnettomuuden uhatessa tai tapahduttua ihmiset pelastetaan, tärkeät toiminnot turvataan ja onnettomuuden seurauksia rajoitetaan tehokkaasti.

Pelastuslaki 29.4.2011/379, 1 §

Jokainen pelastuslaitos huolehtii pelastustoimen palveluiden järjestämisestä omalla alueellaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sellaista pelastuslaitoksen henkilöstöstä, resursseista, järjestelmistä ja toimintaohjeista muodostuvaa kokonaisuutta, joka mahdollistaa pelastustoimen lakisääteisten velvoitteiden hoitamisen tietyllä maantieteellisellä alueella. Näiden velvoitteiden soveltaminen käytäntöön merkitsee pelastuslaitoksille seuraavanlaisia tehtäviä (Pelastuslaitokset 2015):

- pelastustoiminta sisältäen siihen kuuluvat tehtävät ja tukitoiminnot
- valistus, ohjaus ja neuvonta liittyen
 - tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn ja niihin varautumiseen
 - asianmukaiseen toimimiseen tulipaloissa ja muissa onnettomuustilanteissa
 - onnettomuuksien seurauksien rajoittamiseen
- pelastustoimen valvontatehtävien suorittaminen (palotarkastukset ynnä muut)
- **väestön varottaminen onnettomuuden tai muun vaaran uhatessa, sekä varoittamiseen tarvittavasta hälytysjärjestelmästä huolehtiminen**
- pelastuslaitosten toimenkuvaan voi kuulua myös eräitä muita tehtäviä, kuten alueen kuntien varautumissuunnittelun tukeminen.

Keskeisimmät pelastustoimen varautumisvelvoitteet määritellään pelastuslaissa sekä Geneven yleissopimuksissa. Varautumisvelvoitteiden myötä hybridisodankäynnin havainnointi näkökulmasta on perusteltua. Yleissopimukset velvoittavat pelastustoimea varautumaan myös poikkeusolojen aikaiseen toimintaan (Toiminta poikkeusoloissa 2016). Myös pelastuslain (64 §) mukaan pelastustoimen on varauduttava toimintansa hoitamiseen riittävin suunnitelmin ja etukäteisvalmisteluin siten, että se kestää sekä normaaliolojen että poikkeusolojen aikaiset häiriötilanteet. Pelastuslain mukainen varautumisvelvollisuus täydentää valmiuslain mukaista yleistä varautumisvelvollisuutta (HE 257/2010, 64 §).

”Pelastustoimen viranomaisten on varauduttava toimintansa hoitamiseen poikkeusoloissa riittävin suunnitelmin ja etukäteen tapahtuvien valmisteluin kouluttamalla ja varaamalla henkilöstä ja väestönsuojelun johto- ja erityishenkilöstöä poikkeusolojen tehtäviin, huolehtimalla johtamis- valvonta- ja hälytysjärjestelmien perustamisesta ja ylläpidosta, varautumalla evakuoiteihin sekä huolehtimalla muistakin näitä vastaavista toimenpiteistä”

Pelastuslaki 29.4.2011/379, 64 §

Kyseinen pelastuslain pykälä edellyttää pelastuslaitoksilta ajantasaista valmiussuunnittelua. Pelastuslaitoksen valmiussuunnittelun kannalta keskeisin dokumentti on valmiussuunnitelma. Valmiussuunnitelma koostuu useista dokumenteista, joissa esitetään yksityiskohtaista tietoa pelastuslaitoksen varautumisesta erilaisiin uhkamalleihin (Valmiussuunnittelu pelastuslaitoksissa 2007).

Pelastustoimen sidosryhmillä (kuten poliisi, ensihoito) on keskeinen merkitys pelastustoimen tehtävien menestyksessä hoitamisessa. Sidosryhmien ja pelastustoimen välinen saumaton yhteistoiminta edellyttää hyvin suunniteltujen ja harjoiteltujen yhteistoimintamallien hyödyntämistä. Yhteistoiminnan tärkeys korostuu etenkin normaaliolojen häiriötilanteissa sekä poikkeusoloissa. Näin ollen keskinäisen työskentelyn on oltava sujuvaa jo tavanomaisissa onnettomuustilanteissa. Tällöin johtosuhteet sekä vastuukysymykset ovat kaikilla toimijoilla selkeästi tiedossa. Muita olennaisia seikkoja viranomaisten välisessä työskentelyssä ovat esimerkiksi viestiliikenteen järjestyminen sekä tilannetietoisuuden ylläpitäminen.

Varautumisen kannalta erityistä huomiota tulee kiinnittää yhteistoimintaan sellaisten viranomaisten kanssa, jotka eivät ole pelastustoimen päivittäisiä yhteistyökumppaneita – kuten esimerkiksi puolustusvoimat. Niin ikään hybridisodankäynti luo viranomaisyhteistyön järjestämiseen omat haasteensa: ongelmaksi saattaa muodostua esimerkiksi korvaavien viestiyhteyksien saanti, kun tavanomaiset viestintävälineet eivät toimi. Varajärjestelmienkin toimivuutta ja käytön osaamista tulisikin siis ajoittain testata myös yhteistoimintaviranomaisten välisissä harjoituksissa.

Edellä kuvattu kokonaisuus auttaa hahmottamaan pelastustoimen järjestämistä normaaliolojen aikana. Pääsääntöisesti pelastustoimen normaaliolojen rakenteet, niin henkilöstön kuin resurssien osalta, ovat samoja myös poikkeusoloissa valmiuslain astuessa voimaan. Poikkeusoloissa korostuu kuitenkin pelastustoimen jokapäiväisten tehtävien ja toimintojen priorisoimisen tärkeys. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sotatilanteessa pelastuslaitosten toiminnan painopiste kohdistetaan pelastustoimen kriittisimpien tehtävien suorittamiseen eli ihmisten pelastamiseen ja suojelemiseen. Näin ollen esimerkiksi väestönsuojelu merkitys kasvaa verrattuna vaikkapa valvontatoimintaan (palotarkastukset) nähden.

4.2 Valmiuslain mukaiset toimivaltuudet pelastustoimelle

Kansalaisten luottamus pelastustoimea kohtaan on suuri. Lukuisten velvollisuuksien ohella pelastustoimelle on ajan myötä muodostunut keskeinen rooli suomalaisen yhteiskunnan jatkuvuuden turvaajana, toisin sanoen Suomen sisäisen turvallisuuden ylläpitäjänä. Huolimatta siitä, että pelastustoimea voidaan joskus kuvata niin sanotuksi puolisoitilaalliseksi organisaatioksi, voi sodan käsite tällä osa-alueella tuntua hyvinkin vieraalta. Geneven yleissopimusten mukaisesti pelastustoimen on kuitenkin varauduttava tähänkin mahdolliseen skenaarioon eli toimintansa hoitamiseen myös poikkeusoloissa.

Kuten edellisessä alaluvussa mainittiin, poikkeusolojen aikana pelastustoimen tehtävät hoidetaan pääsääntöisesti normaaliolojen pelastustoimen valmiudella, jota täydennetään tarvittaessa. Tämä tarkoittaa sitä, että pelastustehtävissä toimitaan pitkälti samoilla henkilöstö-, kalusto- ja materiaaliresursseilla kuin normaaliolojenkin aikana. Toiminnan jatkuvuuden turvaaminen edellyttää pelastuslaitoksilta kuitenkin kattavaa toiminnan suunnittelua, resursointia, käytännön harjoittelua sekä viranomaisyhteistyön sujuvuutta (Valmiussuunnittelu pelastuslaitoksissa 2007).

Tasavallan presidentti toteaa poikkeusolot yhdessä valtioneuvoston kanssa. Jotta pelastustoimen tehtävien menestyksellä hoitaminen olisi poikkeusolojen aikana mahdollista, pelastustoimi saa valmiuslaista eräitä lisätoimivaltuuksia kyseisen lain käyttöönotton myötä. Valtioneuvoston päätettyä laajennettujen toimivaltuuksien

aloittamisesta valmiuslaki astuu voimaan osittain tai kokonaan valtioneuvoston säätämän ja eduskunnan vahvistaman käyttöönottoasetuksen mukaisesti (valmiuslaki 29.12.2011/1552, 6 §). Tällöin pelastustoimen viranhaltijat sekä monijäseniset toimielimet saavat lisävaltuuksia heille pelastuslaissa säädettyjen tehtävien menestyksestä hoitamista varten. Käyttöönottoasetuksen myötä pelastuslaki (29.4.2011/379) säilyy yhä edelleen voimassa olevana.

Poikkeusolojen määritelmä on kirjattu valmiuslakiin (29.12.2011/1552, 3 §). Lain mukaan poikkeusoloiksi luetaan sellainen yhteiskunnallinen tila, jossa vallitseva häiriötilanne on luonteeltaan poikkeuksellisen suuri ja vaativa. Näiden tilanteiden katsotaan olevan kriittisiä Suomen väestön, talouselämän, toimeentulon, oikeusjärjestyksen ylläpidon, perus- ja ihmisoikeuksien, valtakunnan alueellisen koskemattomuuden sekä itsenäisyyden kannalta (29.12.2011/1552, 1 §). Valmiuslain (29.12.2011/1552, 3 §) määritelmän mukaan poikkeusolot tarkoittavat tilannetta, jossa

- Suomeen kohdistuu aseellinen, tai vakavuudeltaan aseelliseen rinnastettava hyökkäys ja sen välitön jälkitila
- tai näiden uhka, jonka torjuminen vaatii valmiuslain mukaisten toimivaltuuksien käyttöönottoa
- väestön toimeentuloon tai talouselämän perusteisiin kohdistuu erityisen vakava uhka tai tapahtuma, joka asettaa yhteiskunnan toimivuuden kannalta välittömät toiminnot vaaraan
- Suomessa tapahtuu erityisen vakava suuronnettomuus ja sitä seuraava välitön jälkitila
- kyseessä on suuronnettomuuteen rinnastettava, hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti

Yhteiskunnan jatkuvuuden turvaaminen edellyttää todennäköisesti viranomaisten toimivaltuuksien laajentamista. Taulukossa 1 käsitellään niitä lisäoikeuksia, jotka mahdollistavat pelastuslaissa säädettyjen tehtävien suorittamisen tavanomaisten toimivaltuuksien ollessa riittämättömät.

Taulukko 1. Pelastusviranomaisen toimivaltuudet valmiuslain (29.12.2011/1552) mukaan.

Valmiuslain (29.12.2011/1552) pykälä (§)	Pykälän nimi	Keskeinen sisältö
93 §	Palvelussuhteen ehtoista poikkeaminen	Mahdollisuus poiketa työaikalain (605/1996) lepoaikoja ja ylityösäännöksiä koskevista vaatimuksista, sekä vuosilomalain (162/2005) vuosiloman antamista koskevista säännöistä
94 §	Irtisanomisoikeuden rajoittaminen	Rajoittaa työnantajan oikeutta irtisanoa virka- tai työsuhde poiketen siitä, mitä säädetään kunnallisessa viranhaltijalaissa (304/2003)
95 §	Työvelvollisuus	Mahdollisuus määrätä Suomessa vakituisesti asuva, iältään 18–68 vuotias henkilö voidaan tekemään määrättyä työtä lain tarkoituksen toteuttamiseksi
116 §	Väestönsuojeluvollisuus	Mahdollisuus määrätä Suomessa vakituisesti asuva, 18–68 vuotias henkilö suorittamaan väestönsuojelun kannalta välttämättömiä tehtäviä
117 §	Pelastustoimessa tarvittavien tavaroiden luovutusvelvollisuus	Pelastusviranomaisella on oikeus velvoittaa jokaisen luovuttamaan pelastustoiminnassa tarvittavaa pelastus-, sammutus-, raivaus- ja ensiapukalustoa
119 §	Väestönsuojeluun tarvittavien alueiden ja tilojen luovutusvelvollisuus	Pelastusviranomaisen käskystä maatai vesialueen omistajan tai haltijan on luovutettava alueensa kiinteistöt ja niihin verrattavat rakennelmat pelastusviranomaisen käyttöön.
120 §	Pelastustoimen ja väestönsuojelun erityisjärjestelyt	Pelastusviranomaiset ja kunnat perustavat johtokeskuksia väestön suojaamiseksi ja väestönsuojelun tehostamiseksi, sekä eri tehtäviin erikoistuneita väestönsuojelumudostelmia
121 §	Väestön siirtäminen	Väestön siirtäminen tarvittaessa valtioneuvoston päätöksen mukaisilta alueilta

Valmiuslaissa voi lisäksi esiintyä muita tarkentavia, pelastustoimeen epäsuorasti vaikuttavia pykäläitä. Toimivaltuuksien käyttöperiaatteiden (4 §) mukaisesti viranomaisen

voi käyttää ainoastaan välttämättömiä ja lain kannalta oikeasuhteisia toimivaltuuksia. Viranomaisen tulee soveltaa valmiuslakia ainoastaan silloin, kun hänelle suodut tavanomaiset toimivaltuudet eivät ole riittävät tilanteen ratkaisemiseksi. On siis harkittava, onko aiottu toimenpide valmiuslain tavoitteen mukainen ja tavoiteltuun päämäärään nähden oikein mitoitettu.

Kuvitellaan, että Suomessa todettaisiin vallitsevan sotatilaa koskevat poikkeusolot, jotka edellyttäisivät eräiden taulukossa 1 mainittujen toimivaltuuksien käyttöönottoa. Hybridisodankäynnille tyypillisesti Suomeen olisi jo jonkin aikaa kohdistunut useita nykymuotoiselle sodankäynnille ominaisia, ei-fyysisen vaikuttamisen keinoja. Väestön mielipideilmapiiriin saatettaisiin pyrkiä vaikuttamaan väärällä tiedolla, tai sitten esimerkiksi sähkönjakelussa tai maksuliikenteessä saattaisi ilmetä useita toistuvia ja selittämättömiä häiriöitä. Todennäköisesti siinä vaiheessa, jossa valmiuslain mukaiset pelastustoimen lisävaltuudet otetaan käyttöön, on Suomeen kohdistuvan fyysisen iskun todennäköisyys suuri.

Hybridivaikuttamiseen torjuminen edellyttääkin pelastuslaitosten varautumiselta eräänlaista herkkyyttä havaita pienetkin muutokset toimintaympäristössä. Tämän vuoksi on tärkeää ymmärtää hybridisodankäynnille olennaiset tunnuspiirteet. Hybridisodankäynnin valmisteluvaiheessa vastapuolen hankkeet eivät ole helposti havaittavissa kohdevaltiossa (Malin 2016). Näin ollen viranomais- ja kansalaistason sekä valtionhallinnon on hyvin vaikea reagoida hiljattain muuttuneeseen turvallisuustilanteeseen.

4.3 Pelastuslaitosten varautumistehtävät ja varautumisen uudet vaatimukset

Pelastuslaitosten on varauduttava perustehtäviensä (ihmisten pelastaminen ja suojaaminen) suorittamiseen missä tahansa turvallisuustilanteessa. Näistä tehtävistä on selviydyttävä uhkakuvausta riippumatta. Kansallisella tasolla tunnistetut turvallisuusuhkat eivät voi toimia varautumisen itseisarvoina, vaan ainoastaan apuvälineinä tehokkaassa varautumisen suunnittelutyössä. Varautuminen vain ja ainoastaan nimettyjä uhkamalleja silmälläpitäen johtaa helposti liian kapeakatseiseen lopputulokseen. Pelastuslaitosten

toiminnan jatkuvuuden varmistaminen edellyttää suunnitelmallista, systemaattista ja kattavaa varautumista, jonka periaatteet on jalkautettu koko henkilöstön keskuuteen. Sisäministeriön julkaisussa *Pelastuslaitosten varautuminen* (vuodelta 2007) on esitelty pelastuslaitosten tämänhetkisen varautumisvelvollisuuden mukaiset tehtävät. Seuraavaksi lyhyesti esitellyt tehtävät ovat niitä, joista pelastuslaitosten on suoriuduttava poikkeusoloissa.

Uhkien havaitseminen. Suomessa uhkien havaitseminen perustuu muiden viranomaisten ylläpitämien valvonta- ja tunnistusjärjestelmien käyttöön. Näiden järjestelmien antama informaatio välitetään pelastuslaitoksille. Valvonta- ja tunnistusjärjestelmien avulla pyritään havaitsemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ilmauhkien lisäksi biologisten ja kemiallisten tekijöiden sekä säteilyn aiheuttamat vaaratekijät.

Havaituista uhkista varoittaminen. Väestöä voidaan varoittaa uhkaavasta vaarasta muun muassa sähköisillä viranomaistiedotteilla, väestöhälyttimillä sekä kaiutinautoilla. Myös väestönsuojeluorganisaatioon kuuluvia henkilöitä voidaan tarvittaessa jalkauttaa varoittamaan uhkaavasta vaarasta.

Väestön suojaaminen. Väestönsuojelun yleisen tavoitteen mukaan väestö pyritään suojaamaan siten, ettei ihmishenkiä menetetä puutteellisen varautumisen takia. Poikkeusoloissa väestö pyritään suojaamaan joko väestönsuojiiin tai vaihtoehtoisesti evakuoimalla väestö uhka-alueelta.

Pelastustoiminta. Poikkeusoloissa pelastuslaitoksen on varauduttava normaalin pelastustoiminnan ohella tavanomaisesta mittavampiin tehtäviin esimerkiksi tiedustelun ja materiaalipuhdistusten osalta. Pelastustoiminnassa hyödynnetään tarpeen vaatiessa koko pelastustoimen alueen pää- ja sivutoimista henkilöstöä sekä vapaaehtoiseen palokuntaan kuuluvia. Pelastuskoirien hyödyntämiseen mahdollisissa raunio- ja sortumatehtävissä ja niiden saatavuuteen on varauduttava. Kunnat, alueen

vapaaehtoistoimijat sekä muut viranomaiset ovat pelastustoiminnan kannalta tärkeitä yhteistyötahoja.

Omatoimisen varautuminen tukeminen. Alueen pelastuslaitos huolehtii omatoimisen varautumisen organisoinnista. Tämä edellyttää pelastustoimen alueen jakamista suojelupiireihin, -lohkoihin ja -yksiköihin. Omatoiminen varautuminen käsittää rakennuksen omistajan, haltijan tai toiminnanharjoittajan toimenpiteet onnettomuusuhkien ehkäisyn varalle. Organisoinnin myötä näitä toiminnot ovat johdettavissa esimerkiksi suojautumista vaativissa tilanteissa.

Johtaminen. Poikkeusoloissa johtamisen vastuualue laajenee huomattavasti. Tämän vuoksi myös johtoportaiden määrä kasvaa. Suuronnettomuustilanteiden tapaan myös poikkeusoloissa pelastustoiminnan johtaminen rakentuu linjaesikuntaorganisaation mallin mukaiseksi kokonaisuudeksi. Johtamistoimintaa varten pelastuslaitoksella on oltava johtokeskustilat, joista pelastustoimintaa voidaan johtaa poikkeusolojen aikana.

Tehtävien priorisointi. Poikkeusoloissa pelastustoimen tehtävien painopistealue kohdistuu kriittisimpiin toimintoihin – pelastustoimintaan, väestön suojaamiseen sekä omatoimisen varautumisen ohjaamiseen.

Palvelujen turvaaminen. Pelastuslaitoksen tulee alueellaan huolehtia välttämättömät hallinto-, tuki- sekä huoltopalvelujen toimivuudesta.

Viestintä. Tässä yhteydessä pelastuslaitoksen viestinnällä tarkoitetaan välttämätöntä yhteydenpitoa kansalaisiin, mediaan sekä muihin viranomaisiin. Erilaisilla tiedotteilla (kuten onnettomuustiedotteet) vastataan eri tahojen kasvaneeseen tiedontarpeeseen.

Koulutus ja valistus. Pelastuslaitoksen on laadittava koulutussuunnitelma selvittämänsä koulutustarpeen pohjalta. Eri kohderyhmille suunnattavia koulutuksia voivat olla

esimerkiksi yritysten omatoimiseen varautumiseen valmentavaa koulutusta. (Valmiussuunnittelu pelastuslaitoksissa 2007, 7-13.)

Miten pelastuslaitoksilla sitten tulisi huomioida muuttuneet uhkamallit suhteessa edelliseen varautumisen suunnittelutehtävien listaan? Hybridivaikutuksen torjuminen korostaa eräiden varautumistehtävien merkitystä. Etenkin uhkien havaitseminen sekä heikkojen signaalien tunnistaminen on tärkeää varsinkin oletetun hybridivaikuttamisen alkuvaiheessa. Mikäli esimerkiksi tietoverkoissa tai alueen sähkönjakelujärjestelmässä on toistuvia ja vakavia häiriöitä, lienee paikallaan epäillä muutakin kuin sattumaa. Uhkien tunnistaminen on haastavaa ja asettaa edellytyksiä viranomaisyhteistyön toimivuudelle. Tämän lisäksi poikkeusoloissa väärän tiedon korvaaminen oikealla, viranomaislähtöisellä informaatiolla on erityisen tärkeää. Mikäli disinformaatiota ei korvata välittömästi faktapohjaisella tiedottamisella, kansalaisten kokema turvallisuudentunne todennäköisesti heikkenee. Tarve tehtävien priorisoinnille puolestaan suuntaa toiminnan painopistettä kriittisimpiin toimintoihin.

Hybridisodankäynnissä vastapuolen haitallinen vaikuttaminen ei enää kohdistu ainoastaan kohdevaltion puolustusorganisaation, vaan valtion puolustuskyvyn murtamiseen käytetään laajempaa keinovalikoimaa. Oli hybridivaikuttamisen uhkamalli mikä tahansa, on sillä todennäköisesti suora vaikutus sekä pelastustoimen sisäiseen- että ulkoiseen toimintaympäristöön. Kuten todettua, hybridisodankäynnissä vastapuolen yhteiskuntajärjestystä pyritään haavoittamaan vaikuttamalla yhteiskunnan jatkuvuuden kannalta keskeisiin toimintoihin. Näitä ovat esimerkiksi kunkin alueen sähkönjakelu- ja vesihuoltojärjestelmät, joita pelastuslaitoskin hyödyntää toiminnassaan. Pelastuslaitokset ovat itsessäänkin potentiaalisen haitallisen vaikuttamisen kohteita. Vaikeuttamalla pelastus- ja väestönsuojelutoimintojen hoitamista joutuu väestön henkinen kriisinsietokyky koetukselle.

Teknologian kehityskulku on mahdollistanut useiden, aiemmin manuaalisten toimintojen suorittamisen nopeammin ja tehokkaammin kuin koskaan aiemmin. Esimerkkejä tästä ovat pelastustoimen viestintä- ja johtamisjärjestelmät (esimerkiksi pelastustoimen

kenttäjohtojärjestelmä). Sähköisten järjestelmien hyöty pelastustoimen tehtävien ansiokkaalle ja tehokkaalle hoitamiselle on ilmeinen. Globalisaation myötä on muistettava, että myös vastapuolella on todennäköisesti käytössään modernein teknologia. Jos keskeisten järjestelmien suojauksessa ja varmentamisessa epäonnistutaan tai näitä toimintoja laiminlyödään, muodostavat ne heikoimman lenkin toiminnan jatkuvuuden kannalta. Mikäli suojaus- ja varmentamistoimintojen kehityksestä jäädytään jälkeen, Suomen kokonaisvaltainen puolustuskyky ei riitä turvaamaan aineettoman pääoman sekä toisaalta maantieteellisten alueiden koskemattomuutta. Tämän vuoksi osaltaan myös pelastustoimen on suoriuduttava nyky-yhteiskunnan sille asettamista turvallisuushaasteista.

Suomi on havahtunut tämänkaltaisiin, uudenlaisiin turvallisuusuhkiin viime vuosien aikana. Päivitetyt uhkamallit sisältävät lukuisia piirteitä hybridi-vaikuttamisesta. Useat turvallisuusviranomaiset (keskeisimpinä poliisi, rajavartiolaitos sekä puolustusvoimat) varautuvat aikaisempaa tehokkaammin muuttuneisiin uhkakuviin toimintasuunnitelmiaan ja – tapojaan päivittämällä (Malin 2016). Näin on toimittava myös pelastuslaitoksilla. Sisäministeriön julkaisema *Suomen kansallinen riskiarvio 2015* on viimeisin julkinen raportti merkittävistä suomalaista yhteiskuntaa uhkaavista riskitekijöistä. Muun muassa kyberuhkat sekä energiansaannin vakavat häiriöt on tunnistettu mahdollisiksi vakavia vahinkoja aiheuttaviksi tapahtumiksi. Raportissa on huomioitu suuronnettomuuksien sekä normaaliolojen häiriötilanteiden ohella kattavasti erilaiset hybridi-vaikuttamiseen viittaavien uhkamallien riskitekijät todennäköisyyksineen. Näin ollen dokumenttia voidaan käyttää apuna pelastuslaitosten varautumisen suunnittelutyössä.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (valtioneuvoston periaatepäätös vuodelta 2010) sovittaa yhteen eri hallinnonalojen varautumisen. Dokumentissa on jäsenelty yhteiskuntamme sisäisen turvallisuuden kannalta keskeisimpiä turvallisuusuhkia. Tietoliikenteen ja tietojärjestelmien vakavat häiriöt (kyberuhkat) sekä terrorismi ja muu yhteiskuntajärjestyksestä vaarantava rikollisuus ovat tässäkin dokumentissa mainittuja uhkamalleja. Niin ikään poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen painostuksen uhkamallit nimetään yhteiskunnan kannalta kriittisimpien toimintojen vaarantaviksi tekijöiksi.

(Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, 67–79.) Hybridisodankäynnin kohdalla, sekä muutoinkin sodankäynnin kehittyessä, on huomioitava totutuissa uhkakuvissa mahdollisesti (sekä todennäköisesti) tapahtuvat muutokset. Tämänkaltaiset dokumentit eivät välttämättä ole absoluuttinen ja kaiken kattava totuus mahdollisista suomalaista yhteiskuntaa uhkaavista riskeistä. Ne tarjoavat kuitenkin hyvän pohjan esimerkiksi turvallisuusorganisaatioiden toiminnan suuntaamisessa.

Uudet uhkamallit eivät siis ole enää niin mustavalkoisia, kuin mihin pelastuslaitosten varautuminen on perinteisesti pohjautunut. Pelastuslaitosten varautumistoimintaa ei voida enää suunnata koskemaan pelkästään varsinaista sotatilaa – eli siten, että pelastuslaitosten varautumisen puoli astuu esiin vasta sotatilan kynnyksellä. Sodankäynnin muutoksen onkin heijastuttava myös pelastuslaitosten valmiussuunnitteluun. Koska nykyaikainen sodankäynti on *epäsäännöllistä* ja *moniulotteista*, on varautumisen oltava puolestaan systemaattista ja kattavaa. Toinen keskeinen haaste aiheutuu sodankäynnin *epämääräisyydestä*. Sodan epämääräisyydellä kuvataan sodan ja rauhan välisen rajapinnan hämärtymistä. Hybridivaikuttaminen (esimerkiksi kyberhyökkäykset) on tunnistettava ja pyrittävä torjumaan toimialasta riippumatta. Tämä pätee myös silloin, kun tuntemattoman tekijän haitallista vaikuttamista ei edes mielletäisi varsinaiseksi sodankäynniksi. Näiden ”heikkojen signaalien” tunnistaminen onkin erityisen tärkeää.

Toistaiseksi sodankäynnin skenaarioiden täysimittaista toteutumista Suomessa pidetään suhteellisen epätodennäköisenä, vaikkakin täysin mahdollisina. Tämä johtunee pitkään jatkuneesta rauhanajasta, jonka aikana Suomessa kasvaa jo toinen, sota-aikaa kokematon sukupolvi. Toisaalta, epätodennäköisenä olisi pidetty samankaltaisia uhkamalleja Ukrainassa viisi vuotta sitten. Myrskyisestä politiikastaan huolimatta maa ehti elää kuitenkin yli 20 vuotta rauhan aikaa. Mitä tulee suhteeseen Venäjään, on Suomella ja Ukrainalla jokseenkin samankaltainen menneisyys. Tämän vuoksi monen suomalaisasiantuntijan mielenkiinto on herännyt Ukrainan tilannetta kohtaan.

5 HYBRIDISODANKÄYNTI JA PELASTUSTOIMI

Miksi Suomessa sitten ylipäätään pitäisi osoittaa kiinnostusta sodankäyntiä kohtaan normaaliolojen aikana? Kun käydään keskustelua hybridisodankäynnistä, kyse ei ole turhasta sodan ja sen pelon lietsomisesta. Aiemmin raportissa todettiin sodankäynnin keinot muuttuneen olennaisesti viime vuosikymmenten aikana. Kaikkien turvallisuustoimijoiden, pelastustoimi mukaan lukien, on syytä tiedostaa kriisien, konfliktien ja sotien entistä moniulotteisempi kuvio. Vain tällöin nykyajan uhkamalleihin pystytään varautumaan riittävän tehokkaasti ja varmasti.

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan *kuvitteellista* tilannetta, jossa vieras valtio pyrkii vaikuttamaan Suomeen hybridisodankäynnin keinoin. Skenaariossa vaikuttamispyrkimyksiä kohdistetaan etenkin Itä-Suomeen sijoittuvan Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen alueelle. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan ensiksi tämän pelastuslaitoksen ominaispiirteitä ja toimintaympäristöä. Tämän jälkeen esitetään varsinainen skenaario sekä pelastuslaitoksen nykyiset varautumisjärjestelyt sotatilaa käsittelevien poikkeusolojen osalta. Näiden perusteella tehdään havaintoja ja johtopäätelmiä siitä, millaisia haasteita alueelle kohdistuva hybridi-vaikuttaminen mahdollisesti aiheuttaa Pohjois-Karjalan pelastuslaitokselle.

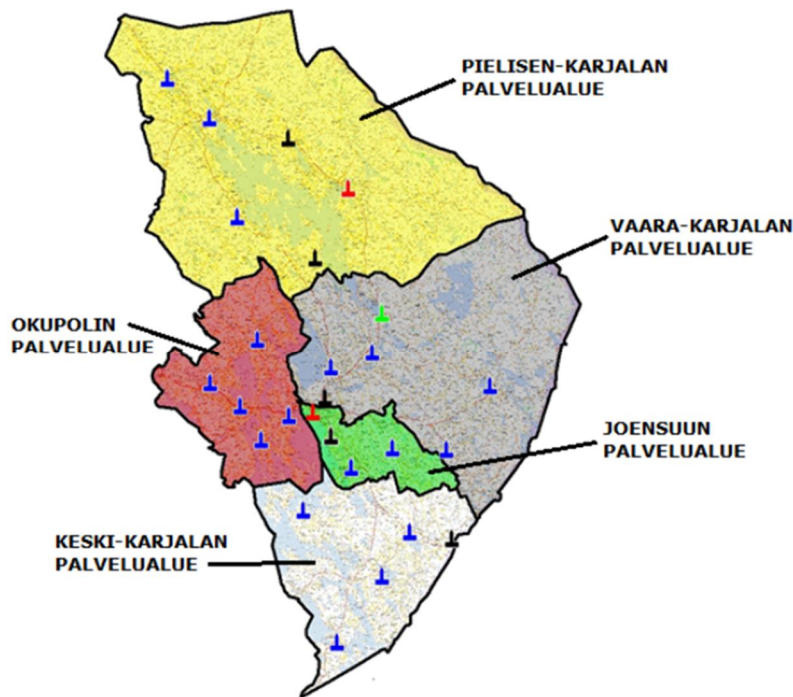
5.1 Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen toimintaympäristö

Tarkastellaan lyhyesti sitä ympäristöä, jossa Pohjois-Karjalan pelastuslaitos toimii normaaliolojen aikana (kuva 5). Pelastuslaitoksen (maakunnan) alueelle sijoittuu yhteensä 13 kuntaa. Asukkaita maakunnassa on noin 166 000 eli 3 % Suomen väestöstä (Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen palvelutasopäätös 2014–2017, 7). Pelastuslaitos on jaettu viiteen palvelualueeseen kuvan 6 mukaisesti. Näiden palvelualueiden sisällä toimii yhteensä 26 paloasemaa, joista pääpaloasema sijaitsee Joensuussa. Pelastuslaitoksen vuosittaiset tehtävämäärät vaihtelevat noin 3500–4200 tehtävään (katso liite 1).

Naapuripelastuslaitoksia ovat Etelä-Karjalan, Etelä-Savon, Kainuun sekä Pohjois-Savon pelastuslaitokset. Venäjän kanssa yhteistä raja-aluetta Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksella puolestaan on 296 kilometriä (Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen palvelutasopäätös 2014–2017, 7).

Kuva 5. Pohjois-Karjalan maakunta Suomen kartalla. (Paikkatietoikkuna 2015.)

Kuva 6. Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen palvelualueet.

Pohjois-Karjalan maakunnan alueella toimivat muut yhteiskunnan turvallisuuden kannalta keskeiset organisaatiot muodostavat pelastuslaitoksen keskeisimmät sidosryhmäverkostot. Näitä toimijoita ovat esimerkiksi

- Itä-Suomen poliisilaitos
- Itä-Suomen aluehallintovirasto
- Pohjois-Karjalan ELY-keskus
- Pohjois-Karjalan sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä
- Pohjois-Karjalan rajavartiosto, esikunta
- Puolustusvoimien palvelukeskus
- Kainuun prikaati / Pohjois-Karjalan Aluetoimisto
- Kuopion hätäkeskuksen toimialue.

Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen valmiussuunnitelmasta käy ilmi pelastuslaitoksen varautuminen poikkeusoloihin. Tämän lisäksi valmiussuunnitelma sisältää toimintaohjeita sekä eräitä yksityiskohtaisia suunnitelma toiminnan järjestämisestä

(kuten evakuointisuunnitelma). (Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen palvelutasopäätös 2014–2017, 37.) Tällä hetkellä valmiussuunnitelma on päivitettävänä.

5.2 Esimerkkiskenaario hybridisodankäynnistä Suomessa

Uusin kansallisia uhkamalleja havainnollistava julkaisu on sisäministeriön laatima *Suomen kansallinen riskiarvio 2015* (julkaisu 3/2016). Riskiarviosta perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston päätökseen Euroopan Unionin jäsenmaiden välisestä pelastuspalvelumekanismista. Pelastuspalvelumekanismin periaatteen mukaan ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä suojellaan sekä Euroopan Unionin alueella että sen ulkopuolella onnettomuustilanteesta riippumatta. Tämän vuoksi kansallinen riskinarvio tarkastelee tapahtumaskenaarioita pitkälti pelastustoimen näkökulmasta. (Suomen kansallinen riskiarvio 2015, 9.)

Riskiarviossa esitetyt uhkamallit on jaoteltu kolmeen pääryhmään: luonnonilmiöistä aiheutuvat riskit sekä ihmisten tahattomasta tai tahallisesta toiminnasta aiheutuvat uhkamallit (Suomen kansallinen riskiarvio 2015, 11). Tässä opinnäytetyöraportissa keskitytään tarkastelemaan ainoastaan ihmisten tahallista toimintaa, jonka tarkoituksena on haitallinen vaikuttaminen suomalaisen yhteiskunnan jatkuvuuteen. Tässä pääluvussa pyritään löytämään mahdollisia yhteisiä rajapintoja *Suomen kansallinen riskiarvio 2015* -dokumentissa esitettyjen riskiarvioiden sekä hybridisodankäynnille tyypillisten vaikuttamisen keinojen välillä. On kuitenkin huomioitava, että useat riskiarviot käsittelevät muuta uhkamallia kuin sodankäyntiä. Nämä näkökulmat on kuitenkin rajattu tämän opinnäytetyön ulkopuolelle.

Seuraava fiktiivinen skenaario tarkastelee eräitä kansallisessa riskiarviossa nimettyjä uhkamalleja osana hybridisodankäyntiin kuuluvaa keinovalikoimaa. Skenaariossa hybridivaikuttaminen kohdistuu etenkin Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen alueelle. Myöhemmin opinnäytetyöraportissa esitellään johtopäätelmiä pelastuslaitoksen tämänhetkisestä varautumisesta suhteessa näihin uhkamalleihin. Skenaariossa viitataan jatkossa Suomen kannalta vihamieliseen valtioon termillä *Keltainen valtio*.

Tilanne ulkomailla. Kesästä 2017 alkaen ulkopoliittiset suhteet ovat kiristyneet entisestään eri puolilla maailmaa. Konfliktien taustalla ovat olleet muun muassa öljyn saatavuus sekä kiistat uskontokeskeistä maa-alueista. Tilanne on erityisen kriittinen Lähi-Idässä Syyrian ja Irakin alueilla, jossa ISIS:in kaltaiset ei-valtiolliset terroristiryhmittymät jatkavat leviämistään ja verkostoitumistaan. Sekä Venäjä että Yhdysvallat ottavat alati suurempaa roolia hakiessaan ratkaisua Syyrian veristen taisteluiden lopettamiseksi, joissa osapuolina ovat Syyrian hallitus, hallitusta vastustavat kapinalliset sekä terroristijärjestöt. Venäjä tukee avoimesti presidentti Bašar al-Assadin hallintoa ja Yhdysvallat puolestaan hallituksen vastaisia kapinallisia, mikä aiheuttaa jännitettä maiden välillä. Kumpikin suurvalloista on ilmaissut sotivansa terroristiryhmittymiä (ISIS) vastaan.

Useat ääri-islamistiset terroristisolut ovat ilmaisseet leviämisyrittämyksensä myös Euroopan alueille. Terroristiryhmät ovat kaapanneet ja teloittaneet useita länsimaisia toimittajia parin viime vuoden aikana. Eurooppaan on kohdistunut muutamia terrori-iskuja vuosien 2015–2017 aikana. Iskut ovat tapahtuneet isoissa kaupungeissa kuten Pariisissa, Berliinissä ja Madridissa. Lisäksi useat kansainvälisesti merkittävät kohteet, esimerkiksi eräiden maiden hallintorakennukset, ovat saaneet osakseen pommiuhkauksia. Terrori-iskujen uhka on aiheuttanut turvatoimien tiukentamisen eri puolilla Eurooppaa, mikä näkyy varsinkin lentokenttien turvallisuuden sekä rajavalvonnan tiukentumisena. Euroopan Unionin kansalaisten vapaan liikkuvuuden rajoittamista harkitaan. Ukrainan konflikti ei ole vielä täysin ohitse, vaikkakin hieman laantunut, silti venäläisvastaiset mielenilmaisut ovat jatkuneet satunnaisina eri puolilla maata. Tilanne ei kuitenkaan ole viime aikoina kärjistynyt taisteluiksi.

Suomen sisäisen turvallisuuden heikkeneminen. Euroopan turvallisuusilmapiirin heikentyessä Suomessa käydään avoimesti keskustelua maan liittymisestä sotilasliitto Natoon. Suomessa keskustellaan parhaillaan jäsenyyttä koskevan kansanäänestyksen järjestämisestä. Keltainen valtio on ilmaissut maansa median välityksellä avoimesti vastustavansa Suomen Nato-jäsenyyttä. Tasavallan presidentti sekä pääministeri ovat käyneet keskustelua Suomen mahdollisesta jäsenyydestä Keltaisen valtion keskeisimpien johtajien kanssa. Keltaisen valtion johtajat ovat ilmaisseet tasavallan presidentille maiden ulkopoliittisten suhteiden kärsivän olennaisesti, mikäli Suomi päättää hakea jäsenyyttä.

Keltainen valtio esittää vetoomuksensa muun muassa voimassaoleviin Suomen ja Keltaisen valtion välisiin sopimuksiin maiden ulkopoliittisista suhteista. Suomessa vallitsee yleinen mielipideilmapiiri, jonka mukaisesti on ajateltava maan ja sen kansan etua, ei taipua Keltaisen valtion tahtoon. Kaikki eivät ole kuitenkaan yhtä mieltä siitä, onko Nato-jäsenyys paras mahdollinen ratkaisu tilanteeseen. Lisäksi pohjoismaista puolustusyhteistyötä tehostetaan.

Suomi on vastaanottanut tuhansia turvapaikanhakijoita vuosien 2015–2017 aikana. Suomeen virtaava pakolaismäärä tyrehtyi loppuvuodesta 2015 alkaen, mutta kääntyi taas nousuun vuoden 2017 kevään myötä. Suurin osa pakolaisista on kotoisin Irakista ja Somaliasta, näiden ohella joukossa on myös albanialaisia ja syyrialaisia. Turvapaikanhakijoiden lukumäärän odotetaan kasvavan lähikuukausien aikana Lähi-Idän alati kiristyvän tilanteen myötä. Suomen kansalaisissa herättää huolta mahdolliset terroristikytkökset turvapaikanhakijoiden joukkoon kuuluvien keskuudessa. Kansalaiset painostavat hallitusta konkreettisiin toimenpiteisiin asian tiimoilta. Useat Suomen ulkomaalaisvähemmistöt kokevat olonsa uhatuksi kiristyneen mielipideilmapiirin myötä. Suomessa oleskelevat Keltaisen valtion kansalaiset ovat ilmaisseet maansa suurlähetystölle kokemansa turvattomuudentunteen. Keltainen valtio on ilmaissut Suomelle tahtotilansa kansalaistensa hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaamiseksi Suomessa.

Talvella 2017 ympäri Suomea esiintyi muutamia pitkittyneitä sähkökatkoja sekä useita lyhytkestoisempia ja paikallisia jakeluverkon häiriöitä. Huhtikuussa 2018 sähkölaitokset raportoivat aiempaa mittavammasta kantaverkon toimintahäiriöstä myös Joensuun ja Varkauden välimaastossa. Häiriökohdan paikallistaminen sekä vian korjaaminen vei yhteensä kaksi ja puoli viikkoa. Tänä aikana noin 6800 kotitaloutta oli ilman sähköä Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan maakunnissa. Ensimmäisen viikon aikana Pohjois-Karjalan pelastuslaitos perusti toimintansa johtamisen tueksi johtokeskuksen hätäkeskuksen ruuhkauduttua. Lisäksi Joensuun kaupunki perusti oman kunnallisen kriisijohtokeskuksensa. Pelastuslaitos evakuoiki kymmeniä vanhuksia ja kehitysvammaisia varavoimattomien rakennusten kylmetessä. Rankkasateet sekä paikalliset tulvat työllistivät pelastuslaitosta evakuoinnin ohella. Sähkönjakeluverkon

etähallintatoimintojen väärinkäyttöä epäillään, sillä sähköjakeluinfrastruktuurista ei tarkastuksen yhteydessä löydetty merkittäviä vikaantumisia. Sisäministeriö antoi sähkön kantaverkkoyhtiö Fingridille selvityspyynnön huhtikuun jakeluhäiriöön johtaneista tekijöistä. Tilanne oli ohi kokonaisuudessaan kolmessa viikossa, jolloin sähköt oli saatu palautettua lähes jokaiseen kotitalouteen. Noin viikko tämän jälkeen Keltaisen valtion sähköyhtiöiden esittämien raporttien mukaan sähkön tuontiverkossa on ilmennyt eräitä häiriöitä, jotka osittain estävät sähköntuonnin Suomeen. Keltaisen valtion sähköyhtiöt ovat kuitenkin kieltäytyneet antamasta selvitystä vikaantumiseen johtaneista tekijöistä. Suomalaiset sähköyhtiöt harkitsevat puolestaan kuluttajasähkön hinnankorotuksia, kuluttajat taas vaativat yhtiöiltä korvauksia sähkökatkoista. Kansalaiset vaativat eduskuntaa puuttumaan yhteiskunnan toiminnan häiriöihin. Asiasta järjestetään kaksi mielenosoitusta pääkaupunkiseudulla. Keskustelu mahdollisesta Nato-jäsenyydestä viriää uudelleen, kun Suomessa valmistaudutaan vuoden 2018 presidentinvaaleihin.

Eräiden kaupallisten teleoperaattoreiden palveluissa on esiintynyt ajoittaisia toimintahäiriöitä jo syksystä 2017 saakka. Myös viranomaisverkossa on raportoitu esiintyneen lyhyitä toimintakatkoksia. Kevääseen mennessä häiriöiden kesto on pidentynyt sekä esiintymisväli tihentynyt. Useiden ministeriöiden Internet-sivulle on kohdistettu palvelunestohyökkäyksiä ja muutamien sivustojen asiasisältöä on muokattu virheelliseksi. Runsaasta uutisoinnista johtuen kyberhyökkäykset aiheuttavat hämmennystä ja epävarmuutta kansalaisten keskuudessa. Osa hyökkäyksistä voidaan jäljittää operoiduksi Keltaisen valtion alueelta. Keltaisen valtion Suomeen kohdistamasta hybridivaikuttamisesta keskustellaan avoimesti.

Keväällä 2018 eräs Helsingin yliopistolle kuuluva kiinteistö tyhjennetään pommiuhkaepäilyn vuoksi. Uhkailijat motiiveineen eivät ole tiedossa. Uhka osoittautuu kuitenkin perättömäksi ja keskustelu aiheen ympärillä hälvenee parissa viikossa. Syksyllä Keltaisen valtion toimittaman maakaasun tuontihinnat nousevat huomattavasti, minkä seurauksena teollisuuden toimijat nostavat tuotteidensa hintoja. Tämän ohella useat kesän aikana ilmenneet sähkökatkot ovat asettaneet teollisuusalan yritykset ahtaalle energiansaannin turvaamisen kannalla. Eniten sähköjakelun häiriöt näkyvät paperi- ja metalliteollisuudessa. Suomen viennin pelätään kokevan mittavan inflaation, mikäli

kyseisten teollisuuden alojen toiminta estyy pitemmäksi ajaksi. Lisäksi loppukesästä alkaen eräiden pankkien asiakkaiden maksuliikenteessä on esiintynyt toistuvia, pitkäkestoisia häiriöitä. Pankkien asiakkaina on niin yksityishenkilöitä kuin yrityksiä ja viranomaisiakin.

Maailmanpolitiikan tilanteen yhä kiristyessä Keltainen valtio on ilmaissut huolensa Suomessa oleskelevien maansa kansalaisten turvallisuudesta. Keltainen valtio on asettanut Suomen ulkoasiainministeriölle selvityspyynnön siitä, millä tavoin Suomi aikoo taata Keltaisen valtion kansalaisten turvallisen oleskelun Suomessa. Osa kansanedustajista vaatii Nato-jäsenyydestä äänestämistä eduskunnassa, ennen kuin tilanne muuttuu radikaalisti huonompaan suuntaan. Myös tulevien presidentinvaalien ennakkosuosikkina tunnettu ehdokas kannattaa avoimesti maan Nato-jäsenyyttä.

Talvella 2018 puolustusvoimien Internet-sivut kaatuvat. Tietotekniikan asiantuntijat raportoivat palvelunestohyökkäyksestä, joka on jäljitettävissä operoiduksi Keltaisen valtion alueelta. Kolmen viikon kuluttua tästä Etelä-Savon, Pohjois-Savon sekä Pohjois-Karjalan pelastuslaitosten sekä Itä-Suomen poliisilaitoksen Internet-sivut kaatuvat niin ikään palvelunestohyökkäysten johdosta. Näistäkin hyökkäyksistä osa paikannetaan operoiduksi ulkomailta. Muutamassa viranomaisverkon tukiasemassa raportoidaan olevan häiriöitä, mikä vaikeuttaa viranomaistoimijoiden viestiliikennettä. Keskeisten turvallisuustoimijoiden käyttämiin palvelimiin kohdistuneita kyberhyökkäyksiä on raportoitu vuosien 2015–2018 aikana noin 25.

Itä-Suomen pelastuslaitokset aloittivat kattavan varajärjestelmiensä toimivuuden ja käytön osaamisen testauksen alkaen vuoden 2017 alusta. Pelastuslaitoksilla varaudutaan tavanomaista suurempiin tehtävämääriin mahdollisten tulevien häiriöiden takia sähköjakelussa ja tele- ja tietoliikenteessä. Keltaisen valtion media nostaa uudestaan esille Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden negatiiviset vaikutukset Suomen ja Keltaisen valtion välisiin diplomaattisuhteisiin. Taustalla on Keltaisen valtion vastustus siitä, että sillä olisi yhteistä valtionrajaa sotilasliittoon kuuluvan valtion kanssa. Suomen ollessa osa sotilasliittoa maantieteellisesti strategisille alueille saatettaisiin perustaa

sotilasliiton tukikohta. Tämän Keltainen valtio kokee erityisenä uhkana omien strategisten kaupunkiensä ja muiden kohteidensa kannalta.

Helmikuussa 2018 pommi räjähtää päiväsaikaan Pasilan juna-asemalla Helsingissä. Räjähdyksessä vaati 28 kuolonuhria, loukkaantuneita on noin 40. Tilannetta johtaa poliisiviranomainen. Useat viranomaisasiantuntijat kohottavat valmiuttaan eri puolella maata. Viikon kuluttua räjähdyksestä Keltaisen valtion vastaisilla raja-alueilla tullit estää suuren, laittomien tulliaseiden maahantuonnin. Lisäksi yhteys kahteen Nato-jäsenyyden puolesta puhujina tunnettuihin kansanedustajiin katoaa heidän ollessa diplomaattimatalla eräällä Itä-Euroopan valtiossa. Samanaikaisesti Keltainen valtio uutisoi harjoittelevansa uuden asejärjestelmänsä käyttöä Suomen vastaisen raja-alueen lähistöllä. Kuluneen vuoden aikana Keltaisen valtion ilma-alukset ovat toistuvasti syyllistyneet ilmatilaloukkauksiin Suomen alueella. Suomen esittämiin selvityspyyntöihin ilmatilaloukkauksista ei ole saatu vastausta.

Pohjois-Karjalan maakunnan alue on kärsinyt pitkään sähkökatkoista, vuoden alusta alkaen myös kunnallisessa vedenjakelussa on ollut toistuvia, lyhytkestoisia katkoja. Nämä häiriöt ovat hankaloittaneet niin väestön liikkuvuutta kuin elintarvikkeiden ja juomaveden toimitusta. Pelastuslaitoksen tehtävämäärät ovat tästä syystä kääntyneet nousuun. Häätakeskuslaitos ei ole kuitenkaan toistaiseksi raportoitunut mahdollisista ongelmista hälytysilmoitusten välittämisessä viranomaisille. Pelastuslaitoksen Virve-liikenteessä sekä kenttäjohtojärjestelmässä on paikoittain yhteysongelmia, joiden syytä ei ole voitu paikallistaa. Tämän takia pelastuslaitos on osittain joutunut turvautumaan varaviestijärjestelmiinsä. Samanaikaisesti pelastuslaitosta työllistää suuri rakennuspallo, kun kehitysvammaisille suunnattu, tuettuun asumiseen tähtäävä palvelutalo palaa lähes kokonaan Rääkkylässä. Tapahtuman seurauksena 14 talon asukasta menehtyy ja poliisi aloittaa laajan tutkinnan epäillyn tahallisuuden takia. Huhtikuussa Joensuun keskustassa räjähtää auto, minkä seurauksena 5 ihmistä kuolee. Lähialue tutkitaan uusien pommien varalta ja tämän seurauksena pelastustoiminnan aloittaminen viivästyy. Tällöin räjähdyksestä aiheutunut tulipalo leviää kahteen vieressä sijaitsevaan hallintorakennukseen.

Kansalaiset ovat huolestuneet jatkuvasti muuttuvista turvallisuustilanteista. Tämä on havaittavissa muun muassa julkisessa keskustelussa, niin ikään media on painostanut useaan otteeseen Suomen hallitusta konkreettisiin toimenpiteisiin. Huolestuneisuus näkyy myös pitkään säilyvien elintarvikkeiden sekä ensiapuvälineiden kohonneina myyntilukuina sekä toisaalta pankkien käteisnostoina. Saapuvat hätäpuhelut ovat ruuhkauttaneet Kuopion hätäkeskuksen muutamaan kertaan. Hätäennystä kansalaisten keskuudessa lisäävät yhteysongelmat kahden suuren teleoperaattorin palveluissa. Näin ollen yhteyden saaminen hätäkeskukseen on paikoin estynyt jopa vuorokauden ajaksi.

Kesäkuussa 2018 eduskunta päättää enemmistöäänestyksellä hakevansa Nato-jäsenyyttä. Päätöstä tukevat myös maan hallitus sekä tasavallan presidentti. Keltainen valtio ilmaisee voimakkaasti tyytymättömyytensä Suomen päätökseen jäsenyydestä. Maan hallitus asettaa päätöksen useiden suomalaispoliitikkojen pääsyn estämisestä Keltaisen valtion alueelle sekä suomalaisten elintarvikkeiden tuontikiellosta. Suomi ei kuitenkaan taivu Keltaisen valtion painostukseen, vaan aloittaa jäsenneuvottelut sotilasliitto Naton kanssa. Samalla Keltainen valtio kohottaa jälleen merkittävästi toimittamansa maakaasun myyntihintoja. Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvosto tuomitsee avoimesti Keltaisen valtion toiminnan. Pohjoismaista Ruotsi ja Norja ovat luvanneet tukensa Suomelle tarvittaessa.

Pohjois-Karjalan maakunnassa esiintyy jälleen laajoja sähkökatkoja, joiden syyksi epäillään sähköjakelun etähallintatoimintojen väärinkäyttöä. Viranomaisverkon tukiasemissa esiintyy niin ikään suuria häiriöitä, joiden vuoksi viranomaisviestintä siirretään suorakanavatilaan sekä vhf-radioliikenteeksi. Tämä ei kuitenkaan kokonaan korvaa viestinnän tarvetta. Muutaman päivän kuluttua sähkökatkojen alusta Joensuun keskustassa tapahtuu laaja räjähdysonnettomuus, joka aiheutuu niin ikään autopommista. Rajavartiolaitos ilmoittaa rajaseudulla havaitusta liikehdinnästä ja ilmoittaa useiden tunnistamattomien henkilöiden loukanneen Suomen valtion rajaa. Outokummun teollisuusalueella tapahtuu laaja vaarallisten aineiden onnettomuus, jonka seurauksena terveydelle vaarallista kaasua pääsee vuotamaan suuria määriä ilmaan. Joensuun keskustassa tapahtuu niin ikään useita muita räjähdyksiä, joiden seurauksena useat kerrostalot sortuvat. Räjähdysten seurauksena kuolee noin 60 henkilöä. Suomen hallitus

epäilee Keltaisen valtion olevan fyysisten iskujen taustalla. Keltainen valtio kuitenkin kieltää jyrkästi osallisuutensa terrori-iskuiksi tunnistettuihin tekoihin. Suomi pyrkii nopeuttamaan Nato-jäsenneuvottelujaan. Puolustusvoimien ja poliisin tapaan Pohjois-Karjalan pelastuslaitos on kohottanut valmiuttaan sekä esittänyt avunpyynnön naapuripelastuslaitoksille tehtävien ruuhkautuessa. Tehtävien suorittaminen on erityisen hankalaa sähkökatkojen vuoksi. Iskut herättävät laajan kansainvälisen huomion, ja ne myös tuomitaan laajasti. Terrori-iskun tekijäksi ei kuitenkaan ilmoiteta mikään tietty ryhmittyä.

Keltaisen valtion osallisuus käy epävirallisesti ilmi seuraavien kahden, aikaisempaa laajempien ja tuhoisimpien iskujen myötä. Iskuissa kuolleita suomalaisia on tällöin jo yli 300. Tällöin tasavallan presidentti toteaa poikkeusolot yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa ja valmiuslaki astuu voimaan. Puolustusvoimien määräyksestä osa reserviläisistä astuu palvelukseen. Tämän myötä myös pelastuslaitos saa lisävalmiuksia toimintansa jatkuvuuden turvaamiseksi. Kansainväliset tahot painostavat Keltaista valtiota lopettamaan sotatoimet Suomea vastaan. Euroopan Unionin tarjoaman avun perillepääsy viivästyy byrokraattisten seikkojen vuoksi. Paikalliset evakuoinnit aloitetaan Pohjois-Karjalan maakunnan alueella. Jatkuvat sähkökatkot, terrori-iskut sekä tiedonkulun hitaus kuormittavat kansalaisten kriisinsietokykyä.

5.3 Seurannaisvaikutukset uhkamallin toteuduttua

Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen varautumisjärjestelyjä käsittelevä tekstiosiot (alaluvut 5.3 ja 5.4) ovat julkisuuslain (621/1999) 24.1 §:n kohtien 7, 8 ja 10 perusteella turvaluokiteltuja suojaustason IV (käyttö rajoitettu) mukaisesti.

5.4 Huomioita Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen varautumisesta

Katso alaluku 5.3.

6 HYBRIDIVAIKUTUKSEN TORJUMINEN

Harva olisi osannut odottaa Ukrainan ajautuvan yhtä laajamittaiseen konfliktiin, kuin mitä viime vuosien aikana on saatu todeta (katso luku 4.3). Vaikka konfliktiin johtanut tapahtumaketju sai alkunsa jo useita vuosia sitten, joitain tapauksen yksityiskohtia ei vieläkään ole tiedossa – kuten Venäjän valtion todellinen osallisuus konfliktin kulkuun. Ukrainan tapaus on osoitus Suomelle siitä, ettei varautumista ja muutoinkin yhteiskunnallista kriisinkestävyyttä voida laiminlyödä tai väheksyä, vaikka viimeisimmistä sodista olisikin kulunut pitkä aika. On mahdotonta ennustaa varmasti seuraava hybridivaikuttamisen kohdevaltio tai –alue. Oletettavasti tuolloin yhtä epäselviä ovat vastustajan pyrkimykset sekä ylipäättään itse vastustaja. Olisi naiivia uskoa, että mahdollinen ilmapiirin kiristyminen maailmanpolitiikan saralla ei millään muotoa koskisi Suomea.

Moniulotteinen hybridisodankäynti edellyttää pelastuslaitoksilta entistä enemmän kykyjä, resursseja sekä tahtoa sitoutua osoitetun varautumisvelvollisuuden täyttämiseen. Ensiarvoisen tärkeää on yhteiskunnassa ja ylipäättään vallitsevassa toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten tarkastelu, sillä kyseistä yhteiskuntaa vartenhan pelastuslaitokset palvelujaan tuottavat. Miten modernin sodankäynnin asettamat haasteet sitten tulisi huomioida pelastuslaitosten varautumisen suunnittelussa? Entä millä tavoin Suomeen kohdistuva hybridivaikuttaminen kyetään pelastuslaitosten osalta torjumaan tehokkaasti? Haastattelututkimuksen sekä kirjallisuuskatsauksen perusteella tehtyjä keskeisimpiä havaintoja hybridivaikutuksen torjumisesta on avattu seuraavissa alakohdissa. Listaus ei kokonaisvaltainen toimintaohje hybridivaikuttamisen estämiseksi, sillä liioin hybridisodankäynnin ja –vaikuttamisen kaikkia mahdollisia mekanismeja ei toistaiseksi tunneta. Se kuitenkin tarjoaa eräitä vinkkejä siihen, miten organisaatioon kohdistuvaa hybridivaikutusta voidaan pyrkiä ehkäisemään. Pelastustoimen kohdalla lopullinen hybridisodankäynnin haasteisiin vastaaminen on kiinni kunkin pelastuslaitoksen varautumisesta.

Hybridivaikuttamisen tunnistaminen. Hybridisodankäynnin ja –vaikuttamisen torjuminen vaatii nopeaa reagointia niin maan hallinto- kuin viranomaistahoiltakin.

Hybridivaikuttamisen havaitseminen on kuitenkin todella haastavaa – ja haastavaksi se on tarkoituksella tehtykin. Pelastuslaitosten varautumiselta hybridisodankäynnin ja -vaikuttamisen tunnistaminen edellyttää modernin sodankäynnin ominaispiirteiden tuntemusta (katso luku 3.2).

Mahdollisen hybridivaikuttamisen havainnointi jää pelastuslaitosten osalta aika vähäiseksi, sillä sotapolitiikka ei ole pelastustoimen toiminnan ja asiantuntijuuden painopistealuetta. Varautumisvelvollisuuden vuoksi täysin tietämättömänä tämänkaltaisilta asioilta ei kuitenkaan kannata toimia. Pelastuslaitoksilla tärkeintä onkin uhkamallin tiedostaminen ja varautumisen suunnittelu siten, että toiminnan jatkuvuus turvataan Suomen ollessa hybridivaikutuksen kohteena. Hybridivaikuttamisen tunnistamisessa erityisen tärkeää on heikkojen signaalien havainnointi. Näitä ovat esimerkiksi vieraan valtion kohonnut sotilaallinen aktiivisuus, kuten ilmatilaloukkaukset ja sotaharjoitukset. Tällainen sotilaallinen ”uhittelu” on yksi hybridivaikuttamisen keinoista. Yksittäisten sotilaallisten toimien perusteella ei tule tehdä hätiköityjä johtopäätöksiä. Kuitenkin on huomattava se mahdollisuus, että näennäiset yksittäistapaukset vieraan valtion toiminnassa saattavatkin olla osa suurempaa strategista kokonaisuutta (Venäjän turvallisuuspolitiikan heikot signaalit 2014).

Sähköriippuvuuden tunnistaminen ja kompensointi. Länsimainen yhteiskunta, Suomi mukaan lukien, on monin eri tavoin riippuvainen sähköstä. Hybridisodankäynnissä tätä riippuvuussuhdetta hyödynnetään poliittisen ja taloudellisen painostuksen välineenä. Kuten raportissa todettiin aikaisemmin, muun muassa etähallintatoimintojen käyttöönotto on lisännyt sähkönjakelujärjestelmän haavoittuvuutta. Lisäksi Suomen sähköverkosta löytyy kyberuhkille altistavia rakenteellisia heikkouksia. (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 9.)

Modernin sodankäynnin uhkamallin toteutuessa pelastuslaitosten on pelastustehtävien ohella mahdollisesti selvittävä haastavista ongelmatilanteista, kuten seuraavassa esimerkkitapauksessa. Etelä-Savon pelastuslaitoksen pelastusjohtaja Seppo Lokka (luento 1.2.2016) esitti eräitä osuvia havaintoja siitä, miten pelastuslaitoksen tehtävien priorisointi muuttuu poikkeusoloissa talviolosuhteiden myötä. Lokka nosti esille muun

muassa tarpeen kriittisimpien potilaiden (erityisryhmien, kuten vanhukset ja vammaiset) paikantamiselle, kun asunnot jäähtyvät lämmityksen katkettua. Kaukolämpöverkon toimintahäiriöt muodostuvat suureksi ongelmaksi kovilla pakkasilla niin viranomais- kuin kansalaistasonkin toimijoille. Sama pätee myös sähkönjakelun häiriöiden osalta. Lokan esittämän vertauskuvan mukaisesti sähkökatkokset yksittäisissä talouksissa eivät lähtökohtaisesti ole pelastuslaitoksen tehtävällä, mutta 100 000 ihmisen kärsiessä sähkökatkoista tilanne on myös pian pelastuslaitoksen ratkaistavana.

Vesi- ja jätevedenhuollon, elintarvikehuollon, pankkien maksuliikenteen, polttoainejakelun, lämmityksen sekä tele- ja tietoliikenteen pitkittyneillä häiriöillä on pelastuslaitoksen toimintaan joko *epäsuora* tai *suora* vaikutus. *Epäsuora* vaikutus ilmenee työntekijöiden arkielämän hankaloitumisena. Jo yksistään työpaikalle pääsy voi olla vaikeaa, mikäli polttoainetta ei ole saatavilla jakeluasemilta. Samoin huoli perheestä ja läheisistä vaikuttaa vääjäämättä työntekijän toimintaan. Etenkään varsinaisessa sodanajantilanteessa näiden inhimillisten tekijöiden merkitystä ei tule väheksyä. *Suora* vaikutus sen sijaan ilmenee hieman konkreettisemmin. Pitkittyneet sähkökatkot vaikuttavat pelastuslaitoksen toimintaan samoin kuin mihinkä tahansa muuhunkin yhteiskunnan toimijaan. Järjestelmien keskinäisriippuvuuden myötä useat käytännön asiat hankaloituvat huomattavasti, sillä esimerkiksi nosto-ovet, kulunvalvonta, vedenjakelu sekä valaistus toimivat sähkön varassa. Näin ollen myös sammutusvesi voidaan joutua hankkimaan paikoin esimerkiksi luonnonvesilähteistä.

Pitkittyneiden sähkökatkojen myötä myös tele- ja tietoliikenneyhteydet kärsivät. Tämä on todennäköisesti havaittavissa viranomaisten viestiliikenteen häiriöinä, sillä kaikkia viranomaisverkon tukiasemia ei ole varustettu varavoimalla. Kahden päätelaitteen välinen suorakanavaliikenne on mahdollista niin kauan, kuin päätelaitetta voidaan ladata. Myös sopimuspalokuntien hälyttäminen estyy matkapuhelinverkon häiriöiden myötä. (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 15.) Tällaisia tilanteita varten pelastuslaitoksilla on oltava resursseja ja tietämystä varaviestijärjestelmien käytöstä (vhf-radiot, satelliittipuhelimet, yhteistoiminta radioamatöörien kanssa). Kuitenkin myös itse päätelaitteet lakkaavat toimimasta, kun niiden lataaminen ei ole enää mahdollista. Tavanomaisimpia päätelaitteita kytetään lataamaan pelastusajoneuvoissa siihen asti, kun

ajoneuvot pidetään käynnissä ja polttoainetta on riittävästi. Polttoaineen jakelu loppuu kuitenkin varavoimattomilta jakeluasemilta pitkittyneiden sähkökatkojen myötä. Tämä puolestaan edellyttää pelastuslaitokselta omien polttoainevarastojen hyödyntämistä. (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 83.)

Sähköriippuvuutta sekä sähkönjakelujärjestelmän heikkouksia tulee pyrkiä kompensoimaan siten, että sähkönsyöttö on osittain mahdollista myös vikatilanteiden aikana. Nykyäänkin vain osa pelastuslaitoksista on varustettu varavoimajärjestelmällä. Siirrettäviä varavoimakoneita löytyy pelastuslaitoksilta jokseenkin kattavasti. Myös varavoimakoneita varten tulee olla riittävät määrät polttoaineita, sillä polttoaineiden saanti sähkökatkon aikana on vaikeaa (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 45 ja 83). On kuitenkin muistettava, että onnettomuuspaikalla pelastuslaitoksen paikallinen toiminta on useimmiten mahdollista, sähkökatkosta huolimatta (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 83).

Informaatioteknologisten järjestelmien toimintavarmuuden parantaminen.

Nykyaikana tietotekniikkaa hyödynnetään kaikilla yhteiskunnan sektoreilla entistä enemmän. Nopea tiedonkulku, informaation helppo saatavuus ja käytettävyys sekä toisaalta laajeneva käyttäjäyhteisö ovat nykyaikaisen tietotekniikan valttikortteja. Kybermaailman monipuolisuutta hyödyntämällä on mahdollista tuottaa useita erilaisia sähköisiä palveluja (kuten sähköinen maksuliikenne), jotka helpottavat yhteiskuntamme toimintoja. Sähkön varassa toimivat myös yhteiskuntamme keskeisimmät tieto- ja viestintäjärjestelmät. Eri tietojärjestelmät puolestaan voivat muodostaa erittäin laajoja kokonaisuuksia tiedonsiirtoverkkojen välityksellä. Tämän kaltaisten järjestelmien avulla kyetään esimerkiksi varoittamaan väestöä uhkaavasta vaarasta sekä organisoimaan yhteiskunnan toimintaa. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, 67–68.)

Niin ikään pelastuslaitokset turvaavat toiminnassaan yhä enenevässä määrin sähköisiin järjestelmiin. Pelastustoimen kenttäjohtojärjestelmä (Peke), viranomaisverkossa tapahtuva radioliikenne (Virve-viestintä), sähköiset kohdekortit sekä palotarkastusohjelmistot ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka pelastuslaitosten toimintoja voidaan nopeuttaa sähköistämällä ne. Normaaliolojen aikana nämä järjestelmät toimivat

pääsääntöisesti hyvin. Kuitenkin pelastuslaitoksen toiminnan jatkaminen pitkittyneiden sähkökatkojen tai järjestelmien tahallisen vaurioittamisen jälkeen asettaa tarpeen myös vaihtoehtoisille ratkaisuille. Tämä voi tarkoittaa varajärjestelmien luontia tai sitten paluuta aikaisempiin toimintamalleihin – yksinkertaisimmillaan kynä ja paperi ovat edelleen käyttökelpoisia työskentelyvälineitä.

Sisäministeriön pelastusosaston neuvotteleva virkamies Ilpo Helismaa (haastattelu 3.6.2015.) tuo esille viestiyhteyksien menettämisen ja korvaavien viestiyhteyksien saannin eräänä pelastustoimen haasteista hybridisodankäynnissä. Pelastuslaitoksen viestiyhteyksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä kommunikaatiota eri pelastustoimen muodostelmien välillä sekä yhteydenpitoa toimintaa tukeviin yksiköihin, kuten tilannekeskukseen. Helismaan mukaan pelastustoimen viestintäjärjestelmä on viranomaisradioverkon suorakanavatoiminteen johdosta hajautettu siten, että viestiyhteydet menetettyään pelastusyksiköt kykenevät yhä toimimaan paikallisesti. Toisin sanoen, mikäli yhteydet tilannekeskukseen tai johtokeskukseen kadotetaan, on perustehtävän (ihmisten pelastaminen) toteuttaminen silti lähtökohtaisesti mahdollista. Helismaa viittaakin järjestelmän paikallisuuteen ja hajauttamiseen yhtenä pelastuslaitosten toiminnan perinteisistä vahvuuksista.

Niin ikään Pohjois-Savon pelastuslaitoksen pelastuspäällikkö Erkki Asikainen (haastattelu 4.6.2015.) nostaa esille tiedonkulun häiriöt langattomissa tai langallisissa tietoverkoissa. Hänen mukaansa pelastuslaitoksen toiminnan turvaamisen kannalta on tärkeää löytää tietoyhteyksiä käyttäville järjestelmille luotettavat varajärjestelmät. Asikainen myös huomauttaa, että varajärjestelmien käyttöönoton edellytyksenä on käytön opettelu ja harjoittelu, jotta tarvittaessa varajärjestelmää voidaan hyödyntää täysipainoisesti.

Tuskin yksikään tietotekninen järjestelmä on täysin haavoittumaton. On selvää, että tietoliikenteeseen ja tietojärjestelmiin kohdistuva tahallinen hyökkäys on omiaan vahingoittamaan yhteiskunnan toimivuutta. Tahallisen häiriön vaikutukset yhteiskuntaan voivat usein olla pitkäaikaisia. *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010* mukaan

kyberhyökkäykset kohdistuvat useimmiten kaupallisia yrityksiä kohtaan, mutta myös teollisuuden ja julkisten palvelujen tuottajia voi olla hyökkäysten kohteina. Strategian mukaan periaatteessa jokainen sähköisiä palveluja hyödyntävä taho voi kohdata joko tahallisesti aiheutettuja tai tahattomia häiriöitä. Tällä hetkellä Suomessa tahallisten sähköisten häiriöiden takana lienee useimmiten ”harrastelija”. Kuitenkin myös järjestäytynyt rikollisuus sekä terrorismi hyödyntävät tehokkaasti tietojärjestelmien haavoittuvuuksia. Houkuttelevaksi tämän tekee sähköisten tietoliikenteen ja palvelujen laaja yhteiskunnallinen merkitys. Strategiassa viitataan myös valtiollisiin toimijoihin tietoliikenteen häiritsijöinä. Valtion valmius sotilaalliseen puolustautumiseen tietojärjestelmiä hyödyntämällä, häiritsemällä ja tuhoamalla on nykypäivää ja kuuluu osaksi hybridisodankäyntiä. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, 68.)

Kyberturvallisuuden näkökulmasta katsottuna myös pelastuslaitoksilla tulisi tiedostaa käytössä olevien tietoteknisten järjestelmien haavoittuvuus sekä huolehtia niiden riittävästä tietoturvasta ja muusta suojauksesta. Tietojärjestelmien kehittyminen on valtaisan nopeaa ja toisaalta järjestelmien tietoturvan tulisi edistyä samassa tahdissa. Tämä on suuri haaste, sillä käytännössä aina jokaisesta sähköisestä järjestelmästä löytyy jokin tietoturva-aukko, mikä mahdollistaa järjestelmän haavoittamisen ja sittemmin väärinkäytön.

Informaatiovaikuttamisen torjuminen. Mieli- ja mielipideilmapiiriin vaikuttaminen on eräs tehokas hybridisodankäynnin keino, jonka merkitystä ei tule väheksyä. Siinä vastapuolen tavoitteena on pyrkiä ohjaamaan kohdemaan mielipideilmapiiriä haluamaansa suuntaan. Perinteinen ja sosiaalinen media ovat keskeisiä mielipidevaikuttamisen kanavia, sillä niiden kautta tieto leviää nopeasti suurelle yleisölle. Tietoturva-asiantuntija ja sotatieteiden tohtori Jarno Linnéllin mukaan useiden valtioiden ohella myös Suomi on informaatiovaikuttamisen kohdema (Aro 2014.) Linnéll kertoo tämänkaltaisen vaikuttamisen keskittyvän pääasiassa poliittisiin ja sotilaallisiin toimintoihin.

Lienee epätodennäköistä, että pelastustoimen toimialue olisi tulevaisuudessakaan keskeisin informaatiovaikuttamisen kohde. Ei ole silti lainkaan mahdotonta, etteikö

pelastustoimi voisi olla mahdollinen informaatiovaikuttamisen kohde. Tällaisessa tilanteessa disinformaatioon on reagoitava välittömästi oikealla tiedolla, sillä väärä tieto aiheuttaa sekaannusta ja epävarmuutta kansalaisten keskuudessa ja näin ollen heikentäisi maan henkistä kriisinsietokykyä. Myös sisäministeriön pelastusosaston neuvotteleva virkamies Ilpo Helismaa (henkilökohtainen tiedoksianto 14.3.2016.) nostaa esille mahdollisuuden pelastustoimen toimialaan ja toimintaan kohdistuvasta informaatiovaikuttamisesta. Hän huomauttaa, että pelastustoimi ei voi perustua ainoastaan uutisista saatuihin tietoihin, vaan esimerkiksi asianmukainen johtaminen edellyttää virallisten johtoyhteysien kautta saatua informaatiota.

Pelastuslaitoksen henkilöstön monipuolisen ammattitaidon ylläpito. Etelä-Savon pelastuslaitoksen pelastusjohtaja Seppo Lokan (luento 1.2.2016.) mukaan pelastustoiminnan johtamisessa tulisi ilmetä selkeä jatkumo pienistä arkipäivän onnettomuuksista aina poikkeusolojen tilanteeseen asti. Vain tällöin toiminta on kauttaaltaan menestyksekkästä ja turhat kompastuskivet ovat vältettävissä. Esimerkiksi vieraampien teknisten laitteiden (kuten satelliittipuhelimien) käyttöä tulisi harjoitella jatkuvasti, vaikka järjestelmät eivät olisi päivittäisessä käytössä. Tällä tavoin voidaan varmistua riittävästä käytön osaamisesta, kun tarve järjestelmien käytölle joskus ilmenee.

Pelastuslaitosten henkilökunnalta löytyy valtava määrä ”piilossa” olevaa potentiaalista tietotaitoa. Tietotaito voi olla pelastusalan ammattitaitoon liittyvää osaamista tai siviilissä hankittua tietämystä. Kyseessä voi olla esimerkiksi erityinen kielitaito, kokemus raskaiden työkoneiden käsittelystä tai vaikkapa jonkin harrastuksen kautta saavutettu erityisosaaminen. Tämänkaltaista asiantuntemusta pitäisi pyrkiä pelastuslaitoksilla hyödyntämään ja kartoittamaan entistä enemmän.

Kattava viranomaisyhteistyö. Kirjallisuuskatsauksen, haastattelututkimusten sekä henkilökohtaisten tiedoksiantojen perusteella voidaan todeta, että tahtotila jonkinlaiseen viranomaistoimijoiden väliseen yhteistoimintamalliin on selvästi olemassa. Etelä-Savon pelastuslaitoksen valmiuspäällikkö Ahti Burtsoff (henkilökohtainen tiedoksianto 30.3.2016) nostaa esille eräänlaisen keskitetyn johtamismallin tarpeen. Hänen mukaansa

tällainen malli olisi päivitettävä vastaamaan nykyajan toimintaympäristön tarpeita: ”Normaalioloissa terrorismitilannetta johtaa poliisi ja pelastuslaitos antaa virka-apua, mutta miten tilanteen kärjistyessä päätöksenteko ja johtaminen nopeutetussa aikataulussa hoidetaan, ellei tätä ole harjoiteltu yhdessä valtakunnallisesti ja alueellisesti? Oikea vastaus olisi varautuminen realisoituneen hybriditilanteen johtamiseen ja toimintamallin harjoitteluun alueellisesti ja valtakunnallisesti tarkennetun uhkamallin mukaisesti.”. Myös puolustusvoimien hybridipuolustusta koskevassa kannanotossa mainitaan, että eri hallinnonalojen toiminta tulisi järjestää siten, että vältetään päällekkäistä työtä. (Kosloff 2015.)

Kattava tilannekuva on menestyksekkään päätöksenteon edellytys. Keskeisillä viranomaisilla tulisi olla käytössään vankka ja yhteinen käsitys senhetkisestä tilanteesta., jonka kannalta tärkeää on kyetä tunnistamaan heikotkin signaalit. Edellytyksenä on varautuminen ja toisaalta tiedonkerääminen niin fyysisessä maailmassa kuin tietoverkoissakin. (Limnell ja Salenius-Pasternak 2015.)

Lisäksi pelastuslaitoksilla tulisi harkita periaatteet ”virka-avun” tarjoamisesta ei-viranomaistoimijoille kuten sähkö- ja vesilaitoksille. Vaikka häiriötilanne ei aiheuttaisi suoranaista uhkaa ihmisille tai suuria tuhoja varsinaiselle infrastruktuurille, voi esimerkiksi pitkittyneestä sähkökatkosta koitua suuret taloudelliset tappiot yhteiskunnalle. (Etelä-Savon pelastuslaitoksen pelastusjohtaja Seppo Lokka, luento 1.2.2016.)

Henkisen kriisinsietokyvyn lujittaminen. Hybridisodankäyntiin reagoiminen vaatii sotilaallisten valmiuksien ohella myös yhteiskunnallisia kriisinsieto- ja valmiuksia. Tällöin korostuu hyvän henkisen ja fyysisen kriisinsietokyvyn ylläpitäminen ja vahvistaminen. (Limnell ja Salenius-Pasternak 2015.) Kokonaisturvallisuusajattelun myötä jokainen Suomen 22 pelastuslaitoksesta on avainasemassa, kun on kyse maan kriisinsieto- ja valmiuksien lujittamisesta. Tämä edellyttää pelastusviranomaisilta luotettavaa, tehokasta sekä oikein ajoitettua tiedottamista. Varsinkin sähkökatkotilanteissa (katso luku 6.2) kansalaisten tarve saada ajankohtaista tietoa

lisääntyy merkittävästi, sillä yhteiskunnan palvelut ja muut toiminnot estyvät nopeasti. Tällä on merkittävä vaikutus kansalaisten selviämiseen ja toimintoihin tavanomaisessa ympäristössään. (Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015, 91.)

Juurikin kansalaisten henkinen kriisinsietokyky on tärkeä voimavara, mikäli Suomeen pyritään kohdistamaan hybridivaikuttamisen keinoja. Hybridivaikuttamisen torjuminen edellyttää sekä kansalaisilta että viranomaisilta valmiutta kohdata muuttuneet olosuhteet lamaanumatta sekä toisaalta kykyä jatkaa yhteiskunnan toimintoja hämääntymättä toimintaympäristön pitkittyneestä ja epäedullisesta muutoksesta. Myös kansalaisilla tulisi olla valmiudet sietää verkossa tapahtuvien hyökkäysten vaikutuksia. Oikea informaation suodattaminen väärästä on erityisen tärkeää – keskeiset päätökset niin viranomais- kuin yksilötasollakin tulee tehdä nojaten vain todennettuun tietoon. (Limnéll ja Saloniust-Pasternak 2015.) Tässäkin kohtaa korostuu oikeanlaisen ja oikea-aikaisen tiedottamisen merkitys.

7 POHDINTA

Tässä opinnäytetyöraportin viimeisessä pääluvussa vastataan johdanto-osiossa esitettyyn tutkimuskysymykseen: *Miten nykyinen hybridisodankäynti vaikuttaisi pelastuslaitoksen toimintaympäristöön?*

Tutkimuksen alussa tehdyt huomiot. Kirjallisuuskatsauksen ja haastattelututkimuksen perusteella voitiin aivan ensimmäiseksi todeta, että hybridisodankäynnillä todennäköisesti on jonkinasteinen vaikutus pelastustoimeen. Opinnäytetyöraportin laatimisen jälkeen on kuitenkin yhä epäselvää, millä tavoin ja missä laajuudessa haitalliseksi koettu vaikuttaminen pelastustoimen osalta todennäköisimmin ilmenee. Ei esimerkiksi voida varmasti arvioida, mitkä sähköisistä järjestelmistä luultavimmin toimivat tai millä tasolla yksittäisen pelastuslaitoksen toiminta voi jatkua normaalitilanteeseen verrattuna. Vaikuttaa siltä, että hybridisodankäynnin seurannaisvaikutusten laajuus riippuu pitkälti siitä, kuinka hyvin pelastuslaitos on onnistunut varautumisjärjestelyissään – tai oikeastaan päivittämään varautumiskäsityksensä vastaamaan nykyajan sodankäynnin uhkakuvia.

Pelastustoimen varautuessa fyysisiä iskuja hyödyntävän perinteisen sodankäynnin uhkamalliin, toiminnan painopiste näyttäisi olevan väestönsuojelussa ja varsinaisen sodanajantilanteen toiminnan organisoimisessa. Kyseiset osa-alueet ovat tärkeä osa myös varauduttaessa nykymuotoisen sodankäynnin uhkakuvaan, niitä ei voida nykyäänkään väheksyä tai jättää huomioimatta. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että toisin kuin perinteistä sodankäyntiä, hybridivaikutusta on jossain määrin mahdollista estää ja ennaltaehkäistä. Ei-fyysisten vaikuttamisen keinojen (esimerkiksi kyberhyökkäysten ja informaatio-operaatioiden) haitallisia vaikutuksia voidaan pyrkiä torjumaan järjestelmien tietoturvaa parantamalla ja täsmällisellä tiedottamisella. Tämän johtopäätelmän seurauksena hybridisodankäynnin tarkastelu juuri *varautumisen* näkökulmasta on ollut perusteltua tässä opinnäytetyöraportissa.

7.1 Yhteenveto varautumisen haasteista

Tähän asti raportissa on tarkasteltu hybridisodankäynnille tyypillisiä tunnuspiirteitä ja ilmiötä esimerkkitapausten valossa sekä lähtökohtia hybridivaikutuksen torjumiseen. Niin ikään on todettu, että pelastuslaitosten varautuminen poikkeusolojen sodanajantilanteeseen vaikuttaisi pohjautuvan toistaiseksi lähinnä perinteisen sodankäynnin uhkamalliin. Varautumisen lähtökohdat näyttäisivät kuitenkin hiljattain muuttuvan tietämyksen lisääntyessä siitä, mitä kaikkea nykyaikaiseen sodankäyntiin varautuminen pelastustoimelta vaatii. Tämä kehitys on havaittavissa esimerkiksi Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen varautumisessa (katso 5. luvun esimerkkitapaus). Seuraavat kappaleet sisältävät yhteenvedon aikaisempien päälukujen osalta siitä, millaisia haasteita hybridisodankäynti aiheuttaa pelastuslaitosten varautumiselle.

Osittainen irtipääsy vanhoista toimintamalleista. Ensimmäinen hybridisodankäynnin haaste pelastustoimen varautumiselle kohdataan siinä, kun asiat eivät enää kulje totutulla tavalla. Hybridisodankäynnin uhkamalli haastaa Suomen perinteisen puolustautumisen, oli kyse sitten sotilaallisesta puolustuskyvystä tai sodankäyntiin varautumisesta muiden yhteiskunnan toimijoiden osalta. Sotatilaan varautuminen ei ole enää aikaisempien vuosikymmenten tavoin yksiselitteistä, vaan vaatii sodankäynnin moniulotteisuuden myötä osakseen entistä laajempaa tarkastelua ja osaamista. Aktiivinen ote muun muassa teknologiaosaamisen, viranomaisyhteistyön kehittämisen ja kansainvälisen politiikan kehityssuunnan osalta on tarpeen. Näin ollen hybridisodankäynti ajaa pelastustoimen pois siltä mukavuusalueelta, mihin pelastustoimen varautumistoiminta on perustunut Suomen sodista lähtien. Enää ei voida nojata pelkästään *puolustusvoimat puolustaa ja pelastustoimi pelastaa*-tyyppiseen ajatusmalliin. Hybridisodankäynnin myötä pelastustoimen rooli (kokonais)maanpuolustuksen aktiivisena osapuolena kasvaa: ei sotilaallisen puolustuskyvyn, vaan maan kokonaisturvallisuuden puolustamisen kannalta. Tehokas ja nykyaikainen kokonaismaanpuolustus vaatii kykyä nähdä toimintaympäristön muutokset ja toimia niiden edellyttämällä tavalla. Haasteena on pelastustoimen varautumiskuvioiden päivittäminen nykyaikaisia sodankäynnin uhkamalleja vastaavaksi ja näin ollen yhä täyttää lakisääteinen varautumisvelvollisuus (katso luku 6).

Kehityksen suuntaaminen oikeille urille. Haastattelututkimuksen perusteella ilmeni, että tuskin kellään on kattavaa käsitystä siitä, mitä kaikkea sodankäynnin muutos pelastustoimelle oikeastaan merkitsee. Tämä ongelma aiheuttaa joukon lisäkysymyksiä, kuten: *Miten varautuminen tulisi priorisoida? Ja ensinnäkin, mihin kaikkeen edes on varauduttava? Millä todennäköisyydellä pelastustoimeen kohdistetaan hybrdivaikutusta? Millä tasolla pelastustoimi kykenee toimintansa jatkamiseen, kun keskeiset järjestelmät eivät toimi? Entä viranomaisyhteistyön toimivuus tositilanteessa?* Tähän ei ole olemassa olevasta kirjallisuudestakaan paljoa löydy vastauksia, sillä hybridisodankäyntiä käsitellään harvoin muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kuin puolustusvoimien, näkökulmasta. Varautumisen päivittäminen on varsin hankalaa, kun vastapuoli toimintataktiikoinen on pitkälti hämärän peitossa. Koska pelastustoimella ei ole varaa lähteä arvuuttelemaan tämänkaltaisia seikkoja, varautumiskäsityksiä päivitettäessä on paras kääntyä parhaan asiantuntemuksen omaavan tahon puolelle – eli puolustusvoimien suuntaan. Viranomaisyhteistyö on siis tässäkin välttämättömyys, jotta käytössä olevia resursseja ei suunnata hakoteille.

Toimintataktiikan määrittely. Kolmas haaste liittyy itse sodankäyntiin ja kytkeytyy osittain jo mainittuihin haasteisiin. Hybridisodankäynti aiheuttaa sikäli vaikean tilanteen, että sotatilan erottaminen rauhanajasta ei ole itsestäänselvyys. Tilanne on mutkikas riippumatta siitä, mikä varautumisvelvollinen turvallisuusorganisaatio on kyseessä. Luultavammin Suomessa todetaan sotatilaa koskevat poikkeusolot vasta varsinaisen fyysisen iskun tai sen välittömän uhkan myötä. Fyysisen iskun tapahduttua hybridisodankäynti on pitkälti jo alkanut muun muassa informaatio sodan ja kyberhyökkäysten muodossa. *Missä vaiheessa pelastustoimi siirtyy toimimaan normaaliolojen aikaisesta toiminnasta poikkeusolojen organisaatioon?* Haasteena onkin vallitsevan sotilaallisen vaikuttamisen toteaminen, sillä ennen tätä pelastustoimi ei voi esimerkiksi hyödyntää valmiuslain mukaisia laajennettuja toimivaltuuksia. Tämä vaatii pelastustoimen toimintataktiikan määrittelyä ja niiden parametrien valintaa, joiden täytyessä pelastuslaitos kohottaa valmiuttaan. Mikäli esimerkiksi pelastustoimeen kohdistuvan informaatiovaikuttamisen määrän kasvaa, tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi lisäresurssien kohdentamista tiedottamiseen ja muuhun viestintään. Tässä kohtaa korostuu jälleen varautumisen merkitys, joka parhaimmillaan jarruttaa pelastustoimeen

kohdistuvan hybridivaikutuksen seurauksia, vaikka ei vielä olisikaan siirrytty poikkeusolojen edellyttämään valmiuteen.

Resursointi. Hybridisodankäynti vaatii vähän enemmän kaikkea: enemmän aktiivista otetta maailmanpolitiikan seurantaan, hieman lisää rahaa varajärjestelmien ylläpitoon, lisää resursseja varautumisen uudistamiseen, tiiviimpää viranomaisyhteistyötä, tehokkuutta ja tahtoa. Neljäs haaste piilee siinä, miten tämä kaikki voidaan turvata nykyisessä heikossa taloustilanteessa. Tuskin täysin voidaankaan. Suomen alati kiristyvää kansantaloutta sekä jatkuvat säästöpainot heijastuvat myös pelastustoimen toiminta-alueelle. Pohdittavaksi jää, mitkä ovat taloudellisten haasteiden vaikutukset pelastuslaitosten varautumiselle, jonka alueella kehityskohtia riittää vielä paljon. Sodankäynnin uhkamalliin varautuminen tuntuu jäävän pelastuslaitoksilta hieman muiden osa-alueiden varjoon. Onhan niin, että taloudellinen painopiste harvemmin kohdennetaan johonkin sellaiseen, mitä ei käytännössä (vielä) ole. Varautumisen rakenteita ei kuitenkaan tule päästää rapautumaan, sillä uhkamallien toteutuessa sivuutetut ongelmat moninkertaistuvat.

Sopeutuminen sisäisen ja ulkoisen toimintaympäristön haasteisiin. Haasteita riittää ilman hybridisodankäyntiäkin. Pelastustoimella on lähivuosina edessään laaja uudistus, jonka myötä pelastustoimen alueiden lukumäärä tulee vähenemään. Ei ole täysin tiedossa, millaisia muutoksia ja mahdollisuuksia nämä sisäisen toimintaympäristön muutokset lopulta tarjoavat pelastustoimen varautumiselle. On kuitenkin selvää, että varautumisen toimintamalleja sekä –järjestelmiä on jatkuvasti ylläpidettävä ja kehitettävä vastaamaan muuttuvan maailman tarpeita – pelkkä ongelmakohtien tunnistaminen ei riitä. Nykymuotoisen sodankäynnin tarkastelu asevoimien ohella muidenkin organisaatioiden näkökulmasta lienee jatkossa hyvinkin tarpeellista. Niin pitkään kun maailmassa on konflikteja ja sotia, on myös oltava kyky ja resurssit varautua niihin.

7.2 Sodankäynti ei loppunut 1990-luvulle

Ukrainan tapaus osoittaa, että sota on mahdollista myös 2010-luvun Euroopassa. Sotatieteiden tohtori Jarno Limnéllin mukaan poikkeavista turvallisuustilanteista tulisikin

ottaa oppia, oli kyseessä sitten kriisi, konflikti tai varsinainen sota. Näin tulisi tapahtua varsinkin silloin, kun kyseessä on turvallisuusarvioiden kannalta merkittävä valtio. Linnéll kuitenkin varoittaa liikaa korostamasta yksittäisten tapahtumien merkitystä sekä vetämästä ennenaikaisia johtopäätöksiä asioiden laidasta. (Hybridi-sodankäyntiä Ukrainassa 2014.)

Sota sekä sodan luonteen muutos on aina herättänyt keskustelua niin tavan kansalaisten kuin sotatieteiden asiantuntijoidenkin keskuudessa. Poliitiikan tutkija Raimo Väyrynen huomauttaa Ulkopoliitikka-lehden artikkelissa (vuodelta 2008), että kylmän sodan jälkeen sotien lukumäärä maailmassa on olennaisesti vähentynyt. Väyrynen tukee väitteitään sodankäynnin vähentymisestä lähinnä fyysisten sotatoimenpiteiden tarkastelun avulla. Luultavimmin hänen väitteensä suurvaltojen välisen sodan epätodennäköisyydestä pätee vielä pitkän aikaa. (Jääkö valtioiden välinen sodankäynti historiaan? 2008.) Näkökanta onkin joiltain osin perusteltu. Ajatusmallista on kuitenkin havaittavissa sodankäynnin nopeutunut muutos viime vuosien aikana, mitä vuonna 2008 tuskin kovinkaan moni olisi osannut enteillä. Varsinaisten sotien määrä lieneekin laskenut viime vuosikymmenen aikana, mutta erilaisten konfliktien määrä on kääntynyt nousuun. Sodankäynti on kuitenkin yhä edelleen keskeinen keino sotapoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa. Tällä hetkellä eri puolilla maailmaa on meneillään yhteensä 34 suurta konfliktia (tilanne 29.1.2016) eri alueilla ja eri tahojen toimesta (Konfliktit 2016).

7.3 Mahdolliset jatkotutkimusaiheet

Tässä opinnäytetyöraportissa on eritelty hybridisodankäynnin haasteita pelastuslaitoksille. Käsitteet hybridisodankäynnistä ja –vaikuttamisesta sekä näiden mekanismeista tarkentuvat jatkuvasti. Tietämyksen kasvaessa tarkentuvat myös potentiaalisimmat seurannaisvaikutukset pelastuslaitosten toimintaympäristöön. Jatkotutkimuksen aiheita riittää ja tarve niille on ilmeinen. Eräs mahdollinen jatkotutkimuksen aihe on hybridisodankäynnin konkreettinen huomiointi osana pelastuslaitosten nykyaikaista valmiussuunnittelua.

Edellisessä aluvussa nimettyjä pelastustoimen haasteita hybridisodankäynnissä voidaan jo itsessään pitää potentiaalisina jatkotutkimusaiheina. Toisaalta voitaisiin myös tutkia pelastuslaitosten sähköisten järjestelmien toimintavarmuuden parantamista siten, että ne kestävät entistä paremmin hybridivaikuttamiselle tyypilliset kyberiskut. Niin ikään voitaisiin tutkia sitä, millä tavoin pelastuslaitoksilla voitaisiin mahdollisimman hyvin suodattaa disinformaatio käyttökelpoisen tiedon joukosta. Turvallisuustoimijoiden välinen yhteistoiminta hybridisodankäynnissä olisi niin ikään arvokas näkökulma lisätutkimukselle.

LÄHTEET

America, Europe and the Pacific. 2014. Sotilasliitto Naton pääsihteeri Anders Fogh Rasmussenin puhe. Sotilasliitto Naton www-sivuilla http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_111659.htm?selectedLocale=en. 9.7.2014.

Aro, J. 2014. *Kyberturva-asiantuntija Limnell: "Suomi on hybridisodankäynnin kohteena – Tätä ei pidä hyssyttellä"*. Yle. Artikkel. www-dokumentti. 13.9.2014

Aunio 1942. SA-kuva-arkisto.

Hallituksen esitys Eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23 §:n muuttamisesta (HE 257/2010).

Halminen, L. 2014. *Hybridisota on luovien konstien sota*. Artikkel. Helsingin Sanomat. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305878100508>. 25.9.2014.

Hybridisodankäynnin käsitteestä 2015. Puolustusvoimien tutkimuslaitos. www-dokumentti.

http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/843c24004744a358aaa4bb786bf3619b/150206_DOS_J_hybridisodankaynti_tutkimuskatsaus.pdf?MOD=AJPERES. 6.2.2015

Hybrid warfare. 2010. Tiedote. United States Government Accountability Office. www-dokumentti. <http://www.gao.gov/new.items/d101036r.pdf>

Julkisen hallinnon turvallisuusverkkotoiminta. 2015. Valtiovarainministeriö. www-dokumentti. <http://vm.fi/turvallisuusverkkotoiminta>

Paikkatietoikkuna. 2015. Pohjois-Karjalan maakunta Suomen kartalla. Karttaikkuna. www-dokumentti. <http://www.paikkatietoikkuna.fi/web/fi/kartta>

Kauhanen, A-L. 2014. *Kyberaika muuttaa sotia ja konflikteja*. Artikkele. Helsingin Sanomat. www-dokumentti. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1405826705250>. 21.7.2014

Kokonaisturvallisuuden sanasto. 2014. Sanastokeskus TSK-termipankki. www-dokumentti. <http://www.tsk.fi/tepa/netmot.exe?UI=figr&height=156>

Kolehmainen, A. 2012. *Viranomaisten uusi jättiverkko Tuve etenee*. Artikkele. Tivi-lehti. www-dokumentti. <http://www.tivi.fi/Arkisto/2012-05-09/Viranomaisten-uusi-j%C3%A4ttiverkko-Tuve-etenee-3191976.html>

Konfliktit. 2016. Globalis. Suomen YK-liitto. www-dokumentti. <http://www.globalis.fi/Konfliktit>

Kosloff, M. 2015. Hybridipuolustuksen huipulle kaivataan johtajaa. Artikkele. Ruotuväki-lehti. 17.12.2015.

Limnell J., Salenius-Pasternak, C. 2015. *Suomi hybridisodankäynnin kohteena*. Ulkopoliittinen instituutti. Ladattavissa pdf-dokumenttina www-sivulta http://www.fii.fi/fi/publication/487/suomi_hybridisodankaynnin_kohteena/

Limnell J. 2014a. *Elämme informaation sodan keskellä*. www-dokumentti. <http://blogit.iltalehti.fi/jarno-limnell/2014/06/20/elamme-informaation-sodan-keskella/>. 20.6.2014.

Limnell, J. 2014b. *Hybridi-sodankäyntiä Ukrainassa*. www-dokumentti.
<http://blogit.iltalehti.fi/jarno-limnell/2014/07/15/hybridi-sodankayntia-ukrainassa/>.
15.7.2014.

Luettelo Suomen historian sodista 2014. Artikkelit. www-dokumentti.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_Suomen_historian_sodista

Malin, T. 2016. *Hybridisota pyrkii horjuttamaan yhteiskuntaa – näin Suomi varautuu*.
www-dokumentti.
http://yle.fi/uutiset/hybridisota_pyrkii_horjuttamaan_yhteiskuntaa__nain_suomi_varautuu/8664884. 14.2.2016

Mälkki, J. 2015. *Hybridisodankäynnin sotataitoa*. www-dokumentti.
<http://www.kylkirauta.fi/index.php/ct-menu-item-14/463-hybridisodankaynnin-sotataitoa>. 4.6.2015.

Pelastuslaitokset. 2015. Sisäministeriön pelastusosaston www-sivut.
<http://www.pelastustoimi.fi/pelastustoimi/pelastuslaitokset>

Pelastuslaki (29.4.2011/379)

Pohjois-Karjalan pelastuslaitos – Pelastustoimen palvelutasopäätös 2014–2017. Päätös.
www-dokumentti.

<http://www.pkpelastuslaitos.fi/documents/564174/582150/Pelastustoimen+palvelutasop%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+2014-2017/e7e42e9c-3a29-4f11-8301-3bb639481204>

Online etymology dictionary 2015. www-dokumentti
<http://www.etymonline.com/index.php?term=hybrid>

Ovaskainen, T. 2014. *Poistiko Venäjän armeija tunnukset? – ”Törkeää, laitonta”*. Uusisuomi-utissivusto. www-dokumentti. <http://www.uusisuomi.fi/ulkomaat/67222-poistiko-venajan-armeija-tunnukset-torkeaa-laitonta>. 7.3.2014

Rácz, A. 2015. *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Raportti. Ulkopoliittinen instituutti. Ladattavissa pdf-muodossa: http://www.fiia.fi/fi/publication/514/russia_s_hybrid_war_in_ukraine/. 16.6.2015.

Raivio, P. 2014. *Nikita Hruštšov lahjoitti Krimin niemimaan Ukrainalle*. Artikkel. Yle. http://yle.fi/uutiset/nikita_hrustsov_lahjoitti_krimin_niemimaan_ukrainalle/7112430. 27.2.2014

Saari, S. 2014. *Separatismi ulkopoliittikan välineenä*. Ulkopoliittinen instituutti. Pdf-dokumentti ladattavissa [www-sivulta](http://epaper.edita.fi/maanpuolustuskurssiyhdistys/maanpuolustuslehti109/#21/z) <http://epaper.edita.fi/maanpuolustuskurssiyhdistys/maanpuolustuslehti109/#21/z>

Santaharju, K. 2007. *Asymmetrinen sodankäynti*. Pro gradu-tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki.

Sippola, J. 2014. *Asiantuntija: Venäjä käy Itä-Ukrainassa sijaissotaa*. Helsingin Sanomien artikkeli. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1401417061427>. 30.5.2014

Suomen kansallinen riskiarvio. 2015. Sisäministeriön julkaisu 3/2016. www-dokumentti. <http://www.intermin.fi/julkaisu/032016?docID=65646> 26.3.2016

Sähköriippuvuus modernissa yhteiskunnassa 2015. Turvallisuuskomitean julkaisu. Helsinki.

Teirilä, O. 2015. Täydellistä sodankäyntiä? – Ajatuksia sodasta ja sodankäynnistä tämän hetken Euroopassa. Artikkel. <http://www.kylkirauta.fi/index.php/ct-menu-item-14/429-taydellista-sodankayntia-ajatuksia-sodasta-ja-sodankaynnista-taman-hetken-euroopassa>. 18.1.2015

Toiminta poikkeusoloissa. 2016. Sisäministeriön pelastusosaston www-sivut. <http://www.pelastustoimi.fi/pelastustoimi/varautuminen>. 12.4.2016

Toivonen, T. 2015. YK: *Yli 9 000 ihmistä kuollut Itä-Ukrainan sodassa – miinat uusin uhka*. 2015. Yle. Artikkel. http://yle.fi/uutiset/yk_yli_9_000_ihmista_kuollut_ita-ukrainan_sodassa__miinat_uusin_uhka/8514965. 9.12.2015

Turvapaikanhakijoita saapui viime vuonna ennätysmäärä. 2015. Sisäministeriön Internet-sivut. <https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat> 6.4.2016

Ukrainan vallankumous. 2014. Artikkel. Wikipedia. www-dokumentti. https://fi.wikipedia.org/wiki/Ukrainan_vallankumous_2014 4.2.2016

Valmiuslaki (29.12.2011/1552)

Valmiussuunnittelu pelastuslaitoksissa. 2007. Ohje. Sisäasiainministeriön julkaisu. Ladattavissa pdf-muodossa sivulta <http://www.intermin.fi/julkaisu/262007>.

Venäjän turvallisuuspolitiikan heikot signaalit. 2014. Artikkel. Sotilasaikakauslehti. https://www.upseeriliitto.fi/lehti/paakirjoitus/sal_2014/sal_11_2014_venajan_turvallisuuspolitiikan_heikot_signaalit. 11/2014.

Väestönsuojelu. 2016. Pelastustoimien Internet-sivut. [www-dokumentti. http://www.pelastustoimi.fi/turvatieo/ehkaise-palonsyttyminen/kokonaisturvallisuus/vaestonsuojelu](http://www.pelastustoimi.fi/turvatieo/ehkaise-palonsyttyminen/kokonaisturvallisuus/vaestonsuojelu). 12.4.2016

Väyrynen, R. 2008. *Jääkö valtioiden välinen sodankäynti historiaan?* Artikkel. Ulkopolitiikka-lehden julkaisussa 4/2008. [www-dokumentti. http://www.ulkopoliikka.fi/article/382/jaako_valtioiden_valinen_sodankaynti_historiaan/](http://www.ulkopoliikka.fi/article/382/jaako_valtioiden_valinen_sodankaynti_historiaan/) 12.3.2016

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. 2010. Valtionneuvoston periaatepäätös 16.12.2010.

Liitteet

Liite 1. Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen tehtävämäärät vuosina 2010–2014. Pronto.

Pelastusopisto Ahola Anna/25.9.2015		Pelastustoimen tehtävät vuosittain				
Onnettomuustyyppi (ensisijainen)	2010	2011	2012	2013	2014	
Rakennuspallo	110	124	100	85	95	
Rakennuspalovaara	120	111	112	116	119	
Maastopalo	152	132	36	96	147	
Liikennevälinepalo	86	114	85	94	81	
Muu tulipalo	126	106	79	76	51	
Liikenneonnettomuus	430	450	398	442	514	
Öljyvahinko	95	97	68	84	109	
Vaarallisten aineiden onnettomuus	16	10	13	9	12	
Luonnononnettomuus	111	0	0	0	0	
Räjähdyks/räjähdyksvaara	1	1	2	0	2	
Sortuma/sortumavaara	2	3	2	0	0	
Autom. paloilmittimen tarkastus- /varmistustehtävä	667	629	566	516	576	
Palovaroittimen tarkastus- /varmistustehtävä	85	70	53	51	65	
Muu tarkastus-/varmistustehtävä	385	393	315	331	371	
Ensivastetehtävä	1 132	1 314	1 376	1 058	920	
Ihmisen pelastaminen	82	59	59	71	82	
Eläimen pelastaminen	87	67	74	63	59	
Vahingontorjuntatehtävä	191	313	214	324	444	
Avunantotehtävä	167	152	108	85	109	
Virka-aputehtävä	73	76	72	87	67	
Yhteensä	4 118	4 221	3 732	3 588	3 823	
Tilaston ohje						
Vuosi = Ilmoitusajan vuosi.						
Onnettomuustyyppi = Tehtävän pääasiallinen onnettomuustyyppi (=Onnettomuustyyppi 1).						
Käytetyt poimintaehdot						
Vuosi = 2014, 2013, 2012, 2011, 2010						
Pelastustoimen alue = Pohjois-Karjala						
Onnettomuusselosteen liitteet (yt- selosteet) = Ei						